

Agosti Xaho

**AZTI-BEGIA
ETA BESTE
IZKRIBU ZENBAIT**

Fitxategi hau “liburu-e” bildumako alea da,
liburu elektronikoen irakurgailurako prestatua.

Liburu gehiago eskuratzeko:

<http://armiarma.com/liburu-e>

Iturria: *Azti-begia eta beste izkribu zenbait*, Agosti
Chaho (Patri Urkizuren edizioa). Euskal Editoreen
Elkartea, 1992

<http://klasikoak.armiarma.com/>

Egileari buruzko informazioa:

<http://zubitegia.armiarma.com/egileak/00550.htm>

Azti-Begia

I

Ekhi-begi, xuri-gorri argizale ederra! Nuiz phiztu zinen nuiz argitu, begitharte beltzuri gabia? Zu zirade munduko argia, egiazko argit-hurria, bethierezko Jinkuaren argitzala. Nur zuri so begiz-begi egon ahal daite? Nurk dakitza zure urthiak? Zu gagaineko korraletans leheni sorthu Giten axuri xuriena, Suge garbi Sugerik ederrena. Goixtiar izan zinen, goixtiar, egunezko izar ederra! Ulhunpetik hegaltza eta, oraiko lekhu berian, hegaltaz, ukhuratu zinen, urzo xuri, argizko txoria, egintzaro miretsgarri baten argit-zeko.

Orhit duzia ikhusirik, Lehen-Sugia biribilkatzzen mendez eta mendez handitzen, eta, lurtiarrren izigarri eta izigei, lurpeko zazpi leziak zazpi burureki bethatzen? Orhit duzia LehenSuge hura ikhusirik, Jinkoiluaren harra bere khokotsian bezala, bere egongiak lurpian edo lfernietan obratzen: Luharraultzia biltzen eta egiten, orai-oraino unguatzen den unguunetan?

Orhit duzia ikhusirik, luhidorra huretatik berhezten, itxasua behar mugetan ukhuratzen eta ohatzen; lurraldiak, belhar, lili, zuhain eta fruta, gizun eta ekhoiliar suberte ororeki, zure begiaren aitziniala agertzen, o begi leinhuratsia!

Aspaldi dizu, aspaldi! mundutto hunen lehen sortzaruak aspaldi! ! Lehen, eta geroz, iratzarri-rik zaude eta zabalik, gaiaren etsai, egunaren egile, denbora jakile, ikhusle eta erakasle ekhibegirari ederra! Zuk dakizu zuinen barna den Hurandia: zuk, beirina klar baten artetik bezala, ikhusten dutuzu bere mendi thinieki itsasoihalak gordatzen eta estaltzen dutian lurraldi berriak oro! Zuk dakizu eia nula, gorrinkua arraultzian bezala, daguen bildurik, biribilkaturik, lurraxal-pian, lurbihotzian, iferniaren erdian, Lehen-Sugia: lehena bai eta ere herena, lurreko zaharrena, indarrez azkarrena, bethierezko Jinkuaren langilerik handiena.

II

Mende batek ehun urthe, Berrizaruak hamar mende, edo mila urthe txipi: hori beita dilubioko Hurte edo urte edo urthe-handia! eta hire lan

eguna, o Leheren, Jinkuaren lan-suge harrigarria!

Denbora batek sei ehun mende, edo hiruretan hogeit mila urthe txipi: hori beita lurraldi baten iraupena eta denbora; eta hire lokhaia, Berrizaro batetik bestera, o Leheren, zazpi burudun, Suge espantagarria!!

III

Lan egin duk, lan egin, Jinkuaren aitzinian, Leheren, Su izigarria! Errak-errak, zunbat aldiz Hurandiari utzi erazi dutian, bere ohe eta etzangiak txuku eta idor; hik eginik munduberri, gizunentzat herriberri: hori beita hire legia, hori beita hire eginbidia. Harrigile eder hiz, harrigile eder, eskurik ezpaduk ere, Leheren! Zunbat aldiz ezutu ore buztanak luherriz zaharrak egotxi, erre eta ilhaintu, luberriak orhatu, leinthu eta eraiki, bere mendi eta ordoki ororeki! Eztik ez bethi ber bidia jarraiki heguak! Eztuk bethi ber gunetan agertu eta itzali ekhi-begia! Oraiko lpharra txaz Eguerdiz, denbora batetik bestera lekhuz khanbiatu izan dutuk lurrunguriaz zeluko aziak.

Orai diala hiruretan hogei eta hemezortzi mende, ez gehiago, luak harturik iz, Leheren, lurgile handia. Lo-kurrunka hago, egunaldi bat eginik, eguerdiko lurburia hire zazpi burien burupe, lphar hotzeko itxaso hotzetan buztana kharruntaturik. Badakiagu nun diren hire hatsharzilua eta leziak. Hanti duk erantzuten hire kurrunkaren herots ozena. Hanti Sugarrak odeietara jauzten eta hedatzen, eta hire elder gahuna burdun hura bezala, turrustatzen. Hire urzain batek emaiten dik lurrai ikhareria, hire igialdi batek, itxasuak nahasten eta thurbusten, mendiak kordoka erazten, o Leheren, Suge izigarria!

Goihenak oihu egiten badu Leheren, ihardesten deiok: Jauna! jaikitzen hiz goizeti, eta hasten duk hire egunaldia. Nurk dakitza khuntuz, hire lanurthiak eta logaiak, indarretan sarthu hizanez geroz, Leheren, Jinkuaren langile paregabia!

Orai lo hago egunaldi bat eginik, Leheren: egik-egik lo, gazte duk mundia, azkeneko Berri-zarua huilan gerokua hurrun. Bost ehun eta hogei eta bi mendez eztuk berriz entzunen Goihenaren iratzar oihia. Egik-egik lo, Leheren, Jinko-sugia, lucraren seme gehiena: haurtto bat

bere khuinan bezala, lubamian etzanik; lurra gai eta egun, bere ungurian daguelarik jurdunpa.

IV

Unguru-unguru dabila, galdu gabe bere bidia, lurbola unguraria; saihets bat bethi egunargian, beste bat ulhunitzalian; garaitiarren eguna aphaltiarren gai, baten ulhuntzia besten argitze; egunorozko unguraldian Uduriz-ukhuru dabila, hurian untziak bezala, itsasairian, lurruntzitto hau, igeri-igeri, bere urtheorozko ekhi-ungur'utzulian. Abentiaren hogei eta bat gerreneti, txaz, Eguerri eta Suberri; ordian beita sortzen bezala eta agertzen, lurraren eretzian, ekhi-begi egunezko izar ederra, axuri xuriena, sugerik ederrena.

V

Ukhuru segurki zaude, ukhuru, izar ukhuru ororeki, ekhi xuri munduko begi argia! Lurrungurian, badakizugu, urthiak hilabete dian bezain bat izar-korraletan sar-jelkhi, eretzez-eretz, egin uduri duzula. Korrale hurak dirade zure hamabi jauregiak; gorenik ekaina, zuintarik, begiz-begi,

lurrari xuxen-so betzaizko, urthiak dutian egunik luzenetan.

Eder egunak gaihargiak eder! Gora zirade, ezinago gora, zelu zohardi izarbegidun, lurraren gaihestalgi, hegatz argia; argililizko sorho bazter gabia! Zutan ber bidez eta ber urhatsez, herrapidetarik kanpo, axur salduak artzainaren undoti bezala, ekhiari arrauka izar-xuriak, gaiez-gai, uduri dabilta! Udartian altxu bat, neg'artian beste bat, ud'eta negu zoharzelian, lau haroz gizonaren begiak, ikhusahalak ikhus ditzake urth'ungurian.

VI

Egunaz ekhi, gaiaz argizagi. Zuri niagozu, lur-lagun eta gaiekhi, argizagi zahar-berria! Zu zirade ilargia, hil eta phizten ziradian argia. Zure bethian, ilargibethia, haz eta urhentzen da hila-betia. Zu zirade *argizaria* aste eta gaihegunen izaria. Zureki haste hasi izan zen, hiruregunezko lehen *astia*. Zuin egun beitira *aste-lehena*, *aste-hartia*, astiaren azkena, *astizkena*. Batian gorapen bestian beherapen, hilabetez egiten duzu lurrungurian zure unguiria, argizagi unguarria.

Enikezu uste zihaurtarik dela zutan ageri den leinhuria. Aitzitik, ni aiher nuzu lurrulhunnto bat ziradiala; gure lur hau beno txipiago, ez berritan, ez hogeietan, bena bai hiruretan hogeitan. Hirur edo bi egunez, lehen astian ulhunik zaude lur-ekhi-artian, ulhun zirelako zure egitez. Hanti harat, ageri zabilta, ekhibegiak argiturik saiheitsungurian bazter bat, saiheits-adarrak goiz-ibarrari adarturik; gero erdiz-oso zeliaren erdian, sar artino zure bethian, hamalangerren egunian. Nula gorapenak hala beherapena: argitez bezala ulhuntzez bazabila; gaihibarrari adarrez adar, goizibarreti zirelako ordian ekhiz argitia: berriz erakutsartino, zure bethian, bethierezko begithartia.

VII

Hilabetez, bere utzulia, argizagiak lurrungurian. Lurbolak ere bai berna urthe batez ekhi ungurian. Alkharren lagun badabiltza nuizik-behin eretzez-eretz ekhiaren argibidian. Ordian da gerthatzen, *Eclips* erdarak deitzen dian, ikhusgarri bat. Arhin eta igeri dabilta, lurbola unguraria eta argizagi ziiharbola xuria. Bekhan

dira eta llabur haien erezka igaran aldiak; hanbategiz llabur eta bekhan ekhi eta argizagi *eclips* itzalaldiak; bakhotxak bere alde, laster beitegie ekhiaren erezeti erez-gainti. Lurbola ekhipian dabilala, argizagia bere bethian argizagiari lurritzalak *eclips* edo itzalaldi. Argizagia aldiz ekhipian daguela, haren itzaleretzian lurbola, lurtiaren ikhusiz, lurreti-gora ekhitzalaldi, eguntara gaihaldi, argizabalian ulhunbeltz.

Jarraiki bitza gogoz eta khunta, azti denak, hel aitzinian prometa bitza lur eta argizagi bide-tan diradian baratguniak eta khurutxa bidiak itzalorenak eta minuta erdiak. Nur nahi den, aizinara, gertha ahal daite, gaiza hoioren ororen jakintsu eta jakile, azti eta belhagile.

* * *

ESKUZKRIBUAREN JARRAIA ARGITARAGABEA

Hersi gizunaren urhatsa, txipi besua, llabur esku-erhiak. Hartakoz ebaki eta egin behar ukhen dutu hanitxko izari, hariz lehenak izartze-

ko gogua kuntari kuntatzeko. *Iklus-hunkikako* izari kuntiak eder, hurrun izariak ederrago: aztiak dakian bezala ikhus bideetan gogor izartzen? Xede bat ezagutuz beste bat mugatzen, jakinetarik jakin-beharrak bethi xuxen khuntatzen. *Heremia* bazter gabe lekhu eta gune orotan dagoke heremu unguriaren erdi-erdia, eta ez ihun ere haren bazter unguria. Heremiaren udu-riak, araez-arau, txipiz-txipi kurkuriak . Kurkuru ozkatu linatiak lau laurden khurutxe; laurden khurutxiak lauretan hogei eta hamar ozka edo artekila, kurkuru osuak hirur ehun eta hiruretan-hogei. Heremi ingurian, txipiz handi arauka izan ahal ditakian kurkuru eta laurden izariak oro, ber arte artekila eta ozkadura khuntian direla gaiza klar. Hauxe da egiazko izaria eta neurria zuneñi batian khuntu ederrez, lurreti gora, jakintu beitu aztiak, ekhi, izar eta argizagi izariak, hurrunguak eta lodi-unguriak.

Zorrotz da zorrotz gure begia, eguntara bezala gaitara, Ziberuko azti berri gaztia. Gaiza guziak ahal ezpadakitzu ere begithipilez ikhus eta begista, zure injeinuz egin diokezu burarki eta largabista, hurrunak huilan txipiak handi,

huilan hurrunian ikhustatzeko orai bezala geroko geruan, eta igaran-bethian deus ere ez umen da zure eretzian ulhun gorderik ez itzalik. Diradianak izanak eta izangeiak zure begien aitzinian argi dirade, Jinkuak emanik dohatsia, Jinkuaren haur egiatsia. Halaz othoi abia zakizku ulhungai huntarik argizagei eta goizekhi, solta bidian aitzindari, ardi herratu gaxo hoier artzain, gure jakin gabian utsu-zain. Zuk erran eta ikhasi dereikuzu, nula izan zen luharrautziaren egintsarua eta sortzapena: lurbola hunen egile eta berrizale Leheren-Sugia. Gogoz hartu-ukhen ditzugu sei ehun mendetako lurraldi iraupenak eta denborak, hamar mendetako berrizaruak: Leheren-Sugiaren lo-denborak eta lanurthiak. Zuk erranik badakizugu jagoiti nula dabiltzan lurrungurian, argizagiaren hilabetezko unguru utzuliak, amust-egunak eta itzalgaiak; lurraren egunorozko unguraldiak, urtheorozko ekhi-unguru-utzuliak: ekhi xuriaren hamabi hilabete jauregiak, izar korralez-korrales / sar jelkhi uduriak; ekhi eta argizagi eclips ikhusgarriak. Bere argizagi lagun txipiareki bere baxharrik othe dabila, gure lurbolatto hau, ekhi-khanberan, gelhari

bakhotx ala othe dutu bere khidiak, begi hutsez, gizunak, hurrun ulhunian, ikhus ahal eztitzakian, lurbola ulhunak? Izar uste dugunetarik zunbait ez othe lizate, hurrunez txipi lur-argizagi? Egia deia, uduripen bat argizagiaren beixkura itzalak, gizun abar haxe dun baten itzalak direla? Erraguzu: Zuri beha giaudetzu: Ziberuku azti zuhur gaztia, largabista eta beirarki dun aztia, hainbeste egun gorritz, hainbeste gai xuriz, zohar zelian zer ikhusi duzu? Othoi, egia erraguzu!

Ikhusi diat eguerdiko ekhigorrian arrano beltza, harbotxietarik hegalak hedatzen, ekhibegiarri begiz-begi, aztapar khakuak txilintxan, txori ororen errege, petigora xuxenka hegaltatzen: goraz-gora, hurrunez txipi, ainhera beno txipiago zelu gagainian milu beixkura bat bezala gordatzen eta galtzen. Bethi gorago aizia hotzago; lurraren ubel ungurian hogeia bat lekhuaz goratuz geroz arranok ez txorik aiziaren bizi gordinez eztiroke hatsik har, gagaineko aire xotil mingarrian. Hori zihaurek borogatuz dakizu arrano hegaltari ederra. Hartakoz ere behar bezain apha/bara eta ukhuratzen badakikezu, zure hegaltari ungurian bi lekua gora;hanti zure habia

eta humetara jaitx eta aphaltzeko, aphaltzez handi arrastirian, arrano handi txori ooren erregia!

Nurat habila, arranua, bi hegalez airian, hain gorarik ekhi xuxenian? Nahi othe duk egin lurretik ekhira juan jin bat? Gogo emak hire buria, har eztezan burhunguria! Hain zorrotz delarik hire begia eztik orano sekula jakin ikhusi zuinen gora den ekhibegia. Nahi duk egun lurretik ekhiala juan jin bat arrano beltz hegal azkarra? Bide luzian akhit haite; bahintz ere azkarrago ukha haite. Ehun urthe bizi ahal hizalarik, hogei eta hamarretan ehun urthez bizirik ere, gei ostatiala, heltu gabetarik, zaharrez, ekhibidian hil haite. Ekhiala nahi duk egin bide arrano gaizua! Har ahal dirok hireki zunbait urthe egunen anhua. Lurrunguruti jalkhi eta, batere ukhuratu ez baratxtu gabetarik, egunez ehun eta hemeretzu urthe, hameka hilabete, eta hogei egunez ez haboro, ez gutiago, egin ahal dirok hel aldi bat: hogei eta hamar miliu lekhu: hain hurrun beita-go, Subola, ekhi begi argia, Su argiaren uthur begia!

Herem'airian behigorri eder bat ala hanitx harzaurren unhide eta harzama, herexarik utzi gabe dabila, gure lurbola unguraria, herrape uthurri dun Behi gorria. Ebilzale batek, gai eta egun, lurrez lur, itxasoz itxaso batere ukhuru gabetarik ebiliz ebili, orenian lekhua bat eginez, urthe eta hamar egunez egin ahal diroke, erdiz erdi, gure lurbolato hunen sabel unguraria. Lur kurkuria ozka eta, handiz txipi, ozka batetik bestera, hogei eta bost lekua arte khunta daite; lur unguru osuan bederatzu mila lekua.

Lurreti gora, ekhigidian, hogei milion lekua-tan biderdi eta haren erdi gune berian beste lurbola ulhun argi baten, ekhi ungurian unguza bide. Zer izen eman behar dereizut, goiz-arratseko luhargi bizia, Espaina ibarreko, Iberia zaharreko, Uskal Herri ororen izar ederra!

Huilanez huilan, largabista xuxenian, sagarroia bere margotsian lantzader zorrotzez beziturik den bezala, uduritzen zitzaitz harbola handi bat zure mendi mehar thini eta laphitz zorrotzeki, ekhi mirail luhidor zilharra! Ekhi begiti zu beno bi hurrunago, hanbatez ulhunago, gure lurbolak baditizu hur ibaiak, uhaitzak, eta itxas-thu-

pak ekhiargiaren ithogarri odei eta lanhuak itzalgarri. Ere ahal ditezu sekula eztuzun ikhusi bere hurrun ulhunan gure lur ulhuna. Jakizu bi biek, erdiz erdi, ber handigua duziela, ber lodi ungu-ria. Gure argizagi txipiak bezala, badutuzu zure harahunetan, zure gorapenak eta beherapenak batian erdi edo saihets argi, zure bethian argie-nik. Enakikezu xuxen erraiteko zunbat Ilabur edo luze diren zure egun erregarriak, eta gaihargi beruak, zeren ekhiari hain huilan ziren. Hartakoz argizagi lagunik ez lagun beharrik ere eztuzu. Badakitzat zure zortzi hilabetezko urthiak eta urthe arozko ekhi unguru utzuliak. Ageri zaude, lur, behiaren khide. Zer izen eman behar derei-zut heremu sorhoko alhari argia? Ilhe argiz bez-titurik uduri duzu ardi ilhe luze xuri bat. Zu zira-de ardi xuria.

Ardi xuriti gorago, ekhiti bi milion lekuaren bidian, bada beste lur izar txipi bat ageri ekhi txinkha bat uduri, ekhi su-gar pian erre-phizturik. Hirur hilabetez harek egin ohi du ekhi ungu-rian bere unguru utzulia. Hark du izen txakur xuria.

II Zer den Ariel

Nur da edo zer da *Ariel*? Ainguru bat. Zer da *Ainguria*, eta nun-ago hartu du Uskarak *ainguru* izen hori? Hau dugula hitz eder horren zentzia: Indietako erdaraz, *angui*, amurio bat edo indar bat; grekez eta latiz *anguelos*, *angelus*, mezuler bat.

Ainguriak dirade, holatan, Jinkuaren mezu-egiliak; eta, hobeki erraitera, Jinkuaren berthutiak, Jinkuak lurrian eta zelian erabilten dituan photeriak, zuin beitira argizko ainguriak.

Eta Ifernuko gai-ainguriak dirade aldiz, mundutik eta gizonetik jalkhitzen diren indar-gaixtuak eta biziak, aphez-gisa mintzatzera, *Debriak* (erdaraz, *diabolus*, *diabolos*, *diablo*, *diabla*).

Hitz arrotz, erdarak eman hoietarik, eztutu Uskara zaharrian khausitzen bihi bat.

Aski da jakitia ainguriek badutiela erdaraz bere izen kariusak, bere destinuaren eta kalitate hun edo gaixtuen markatzeko: *Mikael*, Jinkuaren

gerlaria; *Gabriel*, Jinkuaren berthutia; *Ariel*, Jinkuaren indarra.

Arren beraz, entzun dianak kunpreni beza; kunprenitzen diana ikhus-beza Uskal-herriko gasetaren ainguria, *Ariel*.

Mendietarik horra zaiku hegaltaz, bere izen ederra zelian izkiribaturik balu bezala. Burutik agertzen zaio su-gar bat, zuinek markatzen beitu ezpirtiaren gogo-argia. Eskuineko eskia bihotzaren gainen, ixkerreko besuan khatia hautse phuska bat; iferniaren esklabo izan dela, orai sekulakoz Jinkuak libratu diala ezagutzera emaiteko.

Ariel, 1848-VI-30

III

Errepublika zer den

Zer erran nahi da Errepublika?

Errepublika (Latinez *Res publica*) erran nahi da ororen hun den gauza.

Ah! hitz eder, hitz xarmagarria!

Oraino, maleruski, Populia, Errepublikaren izena bezik eztuk, abantailarik eta hunik bater'ez.

Populu, phenazalia, hire etsaiak ordu duk ezagut ditzakan.

Hire etsaiak nor dira? Gizon auher abariziosak eta karguen moienez aisetarzunian bizi nahi direnak.

Badea moienik hire etsaien benzitzeko? Moiena hire eskian duk.

Hura izanen duk, kargulant guziak heure botzez izendatzen batuk.

Hura izanen duk, gizon abariziosen plazen dihuria, Gobernamendiak hire behar orduko emaiten balin badauk, ehunarendako hirur libera intres pagatuz.

Errakok kargulantak guti ditzan; kargulanten tratamendiak ttipi ditzan; eta heer behar gabe emaiten dien dihuria hire laguntzeko beira dezan.

Baldin-eta Gobernamendiak ezpadauk dihuru hori eman nahi, errakok zerbait phentsa dezan hiretako; hire hartzedun abarizios ikharagarri horien petik jalgiteko.

Errakok, zorrak pagatu nahi tukala, bena denbora behar dukala.

Errakok Gobernamendiari hire zorrez jabe dadila, hartzedun hek paperetan paga ditzala. Ordian, baldin eta ezpahute egurikatu nahi, hire lanaren moienez eta hire zergak eta phetxak ttipiturik izanez, hire zorrak emeki-emeki pagaturik izanen direla.

Langile ofizialiak; zien zorthia ere duk biziki tristia. Alde batetik ziezte guti pagatiak, beste aldetik duzie anhitz aldiz lana falta.

Ttipi handiak oro sorthiak dira uros eta untsa bizitzeko.

Ordu duk, Populu-erregia. Jin-duk hire botz handiaren intzunarazteko tenoria. Erran ezak nahi dukala bizi aisetarzunian, lanian ariz, edo

hil Franziazen eta Errepublikaren etsai guzier
gerla emanaz.

Ariel, 1848-VI-30

IV Espainako berriak

Isabel segonda, Espainako erregina, bere hemezortzi urthetan, lohikeriarik handienian itzulikatzen da. Izorra bada ere eztaki nor ganik, bainan, segur da eztela Don Francisco errege senhar gaxoa ganik, zoin ez bere errege-tarzunian emaztiarekin etzateko permisionerik ezpeitu.

General Narvaesek, haren ministruak, hilazten ditu, desterratzen edo galeretaratu igorten Errepublikano guziak. Amurekatik hobeki ezagutiak izan ditent, ezkapa balite, buruko eta berphuruko biloak arrasazten dezte bizar nabelaz.

Zenbait jeneral karlista pasatu dira Espainiatik Baionatik. Baionatik harma, zapata, bala, kartuxera eta bolbora igortzen ari dira Espainiakoko Heskual-herri guzietarat. Erraiten dute Nafarrua, Gipuzkoa, Araba eta Bizkaia altxatu nahi direla hanbat denbora gabe. Eztakigu xuxen-xuxena, ala Errepublikaren, ala Karlos VI erregiaren ize-

nian gerla hasiko duten. Errepublikano bat mintzatu zere gisa huntan:

Eskualdun espainoleri
Eskualdunak!

Naziua koraje gabiak glorifikatzen dire nagusiak izatia.

Eskualdunek ez dute sekulan ezagutu.

Traituak izan dire, benzituak sekulan!

Gure aurrekuak, noiz eta Romanuen guardia aitzinekua formatzen zutenian, gidatzen zituzten biktoriarat, eta auk nahi zituztenian esklabo ezarri, Kantabri zaharren haur fierrak, aikien batailunak ondatzian, propagatzen zuten ez zela nausitzia ahal gizon libro sortu zirenaz eta libro hil nahi zutenaz. Libroak oien etorkitzetik Iberi aberatsian. Erregek engaiatu ziren kontratuz sain-tuenez ez zutela aikien deretxueri, fuerueri, libertatieri sekulan unkituko. Gizon hek traidoriak, tiranoak bethi diren bezala, kendu zaituzte libertatiak, bat-banazka, ukhaturik nazionetan diren deretxo errespetablienak. Promesak egin zituzten, baina ez irukitzeko, promes oiek egin

zituzten obekiago engainatzeko populu konfi-
dantena, populu prankuena, populuetan den
federik oberena pasatzen denentzat. Uste dute
kadena azpitan paratuak direla, hortan berek
trunpatzen dire. Ez, ez! ez dire, Eskualdunak,
orain len baino geiago, azpian ezarriak, ez dire
esklabo izarien; inori ez diote ezagutu manatze-
ko deretxurik. Populu lehenagoko orrek parra
egiten du printze urguilusen prentenziuaz, eta
oien erreinua aguro akabatzen dihoa. Leoinari
uduria, kadena plako batez lotua balitz bezala,
burnia autsiko ditu, eta bere mendi maitatu oiar-
zun guziek errepikatuko dute orren orru terriblia,
paratuko beitu bere etsaiak lur-barnian.

Eskualdun maitiak, gora-zazue burua, ixtan-
pat malhurak eta soprikariuak beitiatia, eta
zuen probintziak jakinaz dezaten munduari, Kan-
tabro ezin malsatua izana, libro dela bere Men-
darte eder eta gutiziatuetan.

Prest izan zaitezte gerlako trunpetaren seina-
liari, biktoriarat kurritzeko; fite arrabostuko da
gure arroka urrunetan, eta soinuark erranen
zitu: Altxa! Benzitu behar dugu edo hil, eta segu-
rantza badut, libertateko bandera agertzen

denian gure mendi puntetan, zuetatik bat ez dela izanen Eskualerriaren salbatzeko atzeratuko denik.

Ariel, 1848-VI-30

V Aphez bati arrapostu

Irakurtu ukhen dit, Parisen berin, *Internacionalin*, gure kontre izkiribatu duzun letera ezinago-luzia, eta ezagutu dit mementin, zu zinela jaon aphez bat, sorthia Petharrin, Maule khantin, gaizki eskolatia Baionako hirin, doktor handi ignoranten artin, ignorant-urguilutsu-bat funtsin; ezagun beita zure lumati nunko ziren, nur ziren eta zer ziren: eta berantiago gabe nahi deizut igorri bi hitz arrapostu, hobekienik dakidan Basa-buruko uskara eijerrin, bena ez zurin.

Eta badakizia zer diferentzia den aphez baten eta gaseta egile baten artian? Diferentzia hau duzu, nurk-nahik bunet karratia kofiatzen ahal beitu, eta den astorik handieneti aphezakupiak aphez bat egin ahal beitiro: aldiz, ezpeita posible, zerbait talentu, eskola eta ezpiritu gabe, Frantziako argi handi huntan, libru eta gaseta publikatzia.

Hiruretan-hogei mendez, sei mila urthez, Iberia-Espainako Uskaldun eta Cantabre zaharrek

eztizie ukhen aphezik, nahi bada ziren erreljione handitako, Jinkuaren adorazale, nazione fidel bat.

Hirur mila urthez, gezurrak eta jinko-falsiek ukhen ditizie mundu huntan bere elizak eta aphezak.

Haien erdarati jiten zaizie zien izena, *aphez*, *abbas*, *abbé*, hori erran nahi beita *Aita*; eta ber gisan Errumako Aita-Saintia erdaraz deitzen dizugu *Pape*, *Papa*.

Eztuzu nahi ukhen sinatu zure letera inpertinent errabiatia. Hala-hala, izen gabe diren haurrak dutuzu bastart edo aphez-seme.

Erran duzu, lehenik frantsesez, *Internacional*, Filipe erregezenaren gaseta zikhinian, *Uskaltzerriko* lehen gaseta numerua, burutik galdu, presumitu, urguilutsu eta intenzione gaixtoko gizon erho gainti eli batez eginik izan zela.

Hola dutuzia, bestiagorik gabe, tratatzen populiaren eta laborari-gaxuaren adixkidiak? Erradazut, othoi, erraiteko hun bazira egiteko bezala, zer egin duzun zuk, orai-artino, laboraria- ren eta populiaren althe, elhez edo obraz, haien zorthe tristiaren irusago errendatzeko. Eta zu

ziradia fedezko gizona? Eztuzia irakurri Ebangelian, mehatxu izigarri bat, bere aurridia eta anaia erho (*Raca*) deituko diana, ifernuko suiala kondnaturik izanen dela?

Hori deia, zure aldetik, gure eretzian, aphez saintu baten aitatarzuna, khiristi baten karitatia, aurhide hun baten amuriua eta legia? Erran bai-zik eztuzu gu girela ainguru errebelak, Infernuti ihessi eginak Uskal-herriaren galtzeko. Inkisizio-neko tribunal garratza photerian balitz orano, zu zinate apheza gure bizirik erra-erazteko kapablia. Obrak erakats itzazu guk beno barnago duzula Uskal-herria bihotzian, haren zuzenak eta uhuria phensamentian. Seme hun batek bere ama maite dian bezala, gizon gazte batek bere bihotzeko izar-lilia maithatzen eta laidatzen dian bezala, nik Uskal-herri maitia dizut eraiki, lorifikatu eta laidatu. Uropako populien artian, sekula Uskaldunek egin etzian bezala. Zietarik nurk emanen dutu aprobak, nik gezurrik erran dudala, edo ene erranetan trunpatu nizala? Ni nuzu gizon bat, ezko khandera bat argi eman ez hur-tzen eta konsumitzen den bezala, bere odola eta bizia galdu eta khetan igorri dutiana, hogei urthe

huntan, argi emaiteko, egiaren erakusteko gizonen artian. Nur zira zu, eta nun da zure eskia ene gisa hortan mintzatzeko? Ala ez othe zinate zihaur, erran duzun Ifernuko ainguru beltza?

Kattalin eta Pethe diozu! Bego Kattalin sut-hondo zokhuan uruten ari-dela zarran-farran, edo lo-kurrunka, hautsian nahasirik, aphez zumbaiten gelhari gei. Bego Pethe zuzulian tutulu, zure ideaz aski sabant, orentthuak badakit zalakoz, *Pater, Ave*, eta *Credo, De profundis*-areki. Arte hortan Uropako nazione guziak argi bite, bere zuzenak fermoki baliatuz, bere bandera zaharrak edo berriak goraki altxatuz. Ekosesak, bere mendietan, laborari edo artzain, irakurten dizu egun-oroz, ez-solamente bere herriko gaseta bena bai ere Angleterrakoa: musikan trebe, lati hortan ere bai, Uskal-herriko hanitx aphez beno hobeki: Alemanietako lahoraria hala-hala; aisetarzunian bizi beitira; Uskal-herriko laborari gaxuak diren bezala, lanez phorrokaturik, phetxaz eta legarrez leherturik, zorrek janik ezpeitera. Eta nun da, mundian, Irlandesetarik kanpo, gure Uskaldun gaxuak beno jente ignorantagorik? Txaz nazione aberats, gerlari, famatu bat,

eta orai ezdeus, Franzia-aren eta Espainia-aren sankhapetan. Nurk kausatu du gure ulhunpe eta miseria, leze banna huntara erortia? Erregetia-rrek, Aphezek.

Bakhotxak bere ofizio: apheza elizan, redaktorea bere gasetan. Etzitiala okupa gure mundu huntako aferez, nahi ezpaduzu zure beste munduko eta Errelijione-ko sinhestiaz okupa gitian. Gasetak egile jakhitzen bazira, ni pheredikari bilha nitezu, eta beharbada, nur nahik bezain untsa erran diokezut nun den *Ifernia*, nun den *Pharadusia*. Nigarretan, gosiareki, ignorantzian bizitzia net triste khausitzen dit, eta geruaren esparantxak enizu eski kunsolatzen emuts eta populu xehiaren izate tristiaz. Beste bizibat ugu-riki gabe, nahi nitikezu mundu huntan berian punitu eta gaztigatu uhuin txipiak bezain untza handienak, puxant-urguilutsiak, lurreko tirano guziak. Dudarik eztuzu, hanitxentzat, mundu hau Ifernu bat eta Purgatorio bat bezala dela; nik aldiz mundu-huntan nahi nikezu ikhusi gizonen artian egiazko aurhidetarzun bat, justizia bardin bat, libertate perfekt bat, irusitate eder bat, bi hitzez erraitera, Jinkuaren legia, Jinkuaren argia.

Ipoteka zorren arraxataz erran duzuna, Errepublikak paseiura igor litiuala zor dun gaxuak, hori duzu zuk erran ignorant baten elhe thorpia; eta Atharraztarrek buria arhintto diela beitirozu, nik legez, zuri erraiten deizut huntz baten buria eta begiak dutuzula, buru phezu bat, egunaz argia ikhusten ezten begi eli bat. Badakizu edo eztakizu, Franziako lurra hamalau miliart ipotekaz, eta Uskal-herria hanitx miliu zonez kargaturik dela. Zor hori edo pharte bat paper moneda batez gobemamentiak phaka ahal lirozu presentian; eta nula lurraren baliuak errespundi beliro paper horren abantziaz, inkonbenientik elukezu, salbu eta beldurra, asinaten denboran bezala, paper sobera eta paper falsu eginez, asinat herri honek gal-lezan bere hatsarreko baliua, hori belizate aberatsen praubetze bat. Mundu huntako aferez hobeki errenseinatia bazina, nahi bazunu egia erran edo jakin, bostehun gasetatan berere ikhusi zunukian oraikoz kestione horren debadiua: pharadusia-pharadusu, ezpeita txipi ipoteka, legar eta phetxa hoiek inportatzen dien intres ikharagarria.

Eta erranen deizut beste arrasu bat: orai-arti-noko sistemak ireiten badu luzaz, Gobernamentiak edo norbaitek ezpalin badu gure eritarzuna-ren erremedio edireiten, laborarien aldeti izanen dela erreboilta gaitzik, Parisek sekula egin eztian, bezalakorik. Eta Jinkuak detsala Erregetiari traidore hoiek profeta eztitian, berek erakharri dien estatu miserable hunez, berriz populiaren inganatzeko. Jerusalemeko profetak oihu egiten zian bezala, oihu egiten du Arielek:

Kunberti bite lurreko tiranuk, abarizius urguilutsiak, eztii bite bihotz-gogorak; edo berriz jeitsi behar duke lurriala. Jinkuaren ainguru gerlariak, berriz izanen da gaixtuen artian gizon-ephaile eta odol-ixurte izigarri bat.

Jinko Jaona! ukhazu pietate zure populu triste hunez, eta eman izaguzu, zure eta gure, barneko eta kanpotiko etsai ororen bentzitze-ko indarra!

Ariel, 1848-VII-25

VI Espainiako berriak

Ministeriua dena nahasia da.

Erregina, mirakulu xume baten medioz, mundurat emaitera doa aur ñimiño bat, aitari dena iduria. Pako gaizua! Erraiten dute bere arizpa ere, Montpensier Dukesa, gibelaturik ez egon naiz, erditzera doala.

Madriale ez da anbat trankil, ispirituak ainitz inkieta dire. Nork daki. Naski Castellano fierrak balukete gutizia Bucharesteko populuak bezala egitia, Errepublika ezarriz. Kasu guzietan obekia-go litake berant izatia sekulan baino. Arte hortan handiek irri egiten dute jende xehiaz, tiroka ilazi dute zeinbeit, bertze batzuek miseriaz leher eginazi eta eginazten; berek, denbora berian, konfidatu zaizkoten miliunak gordetzen dutelarik. San Fernando bankako direktora, bere etxe berian arreatua mana da eta urbildik atxikia dela diote: Berari zaiona xoilki zazpi miliun manka dire! Erraiten dute ordena emana dela Gonzalez artzeko, zeren orrek ere bere phartetik bederatzi

miliun falta beitu. Enfin, 152 miliun baizik, deusez bat, gutiago atxemaiten dute. Bainan hura, hortako, konsolamendu bat Espainolendako: erraiten dute anglez eskuadra bat, sir Ch. Napie-rez manatua, Portsmoutetik ilkia dela, ethortze-ko Espainiako kostetarat, eta asiko dela bereala ordena duena segitzen, Britaniako gobernamen-duak ez badu izaten Espainiak zor diona Montemolinek behar bada zor oiek pagatuko tu ezkon-tzen delarik, erraiten duten bezala, Angeletarra-ko erreginaren osabaren Cambridgeko dukearen alabarekin. Ez litazkete behar bada ere gutizian, txaketa gorri hek, manera berrian artzia Pasajia eta Caditze nola Gibraltar izan zuten bezala? Denborak erranen gaitu gauza oriek guziak, bai-nan Eskualdunak, mesfida zaitezte oien hitz eztiz eta oien diruz, gardian egon zaitezte traidore oitaz.

Montemolinisten eta gure errealisten amarru gaistuak ezagutarazi ginituen astetik. Gure pen-samenduak justuki gertatu dire.

Juinian 28an, Manzano, brigadierak Jauch, koronelak, eta Bofil, lotinent-koronelak, jo zuten errege-absolutuen defensor famatua, Cabrera.

Afera hortan galdu zuen amabortz bat gizon. Zeinbeit egunen buruan, Manzanok berriz jotzen du eta egiten diozka askitxo prisonier, ainitz soldado hil onduan. Paredesek, azken aldi huntan arraskada aski propi bat eman dio, bortxatzekotan, jenden erranez, berriz Frantziarat eskapatzera.

* * *

Nafarruan eta probintzian, ez dire urusago izan. Ez dute Montemolinistek nihor atxeman bere phensamendukorik; bainan bai erri, orotatik egorri tuzte defensarik batere egin ahalgabe. Morenok, Iriartek zer egin dute, zer ethorri dire? Apenas Karlistek bandera altxatu zutenekotz, jadanik, Oñaten, mikeletek fusilatzen ziozkatzen heier prisoner eginak; eta, Mondragonen, erreginaren soldaduek egin ziuztenek zorthebera izan dute. Elio joa izan da, eta ihesian emana. Borundan ere Karlisteri gauza bera gertatu zaiote. Zubiriz eta Soloz manatua zen banda desegina izan da. Chef azkeneko orrek bere zaldia galdu zuen pelean.

Zubiri, egun autan, sartu zen Maulen, ehun eta lauretan hogoi gizonekilan, eta hantikan karrosan phartitu zen Pauerat. Bere aldetik, Lanz sartu da gure lurrian bere bandako pharte batekilan. Ilabete unen emezortzian, aduanako kapitainak, Bedianek, errezebitu du Santa Garaziako mugan, Firmin Ripalda, jenerala; Landa, koronela- Lukas Zabaleta. Mendoza. Antero eta Balenzia, lotinent koronel eta komandantak, heieki lauretan-hogoi-tahameka gizon.

Hastetik, Zaldibian fusilatu zuten, erreginaren tropek, jeneral Alzaa, Gipuzkoarra, Eskualdun fina, bere malurretan karlista. Batzuek Isabel, bertzek Karlos Montemolin; bertze gisako zuten Kantabre zaharrek bere bandera zaharrena, *Lauburua* deitzen zutena, eta arte denborako bandera berria. *Irurak-bata*, bere irur eskuekin, Eskualdunen Errepublika famatua errepresentatzen zuena. Nork oihu eginen du, azkenian, errege-erreginak eta heien partidario tontoak edo anbiziosak akazatu ondoan: Biba Independenzia! Biba Errepublika! Biba Eskual Herria?

VII Herritar maiteak

Ordu da ezagut eta irakur dezazien Atharrazeko kantunamentuko jaon Mera orori izkiribatu dudan letera, hilabete hunen hamahirur gerrenian.

Badakizie. Errepublikaren bost-gerren hilabedian, bataila handi baten diharamenian, ni eta lholdiko kantunamentuko Kunseiler fidela sarthu ginela Parisen, gure herri maitiaren zuzenean baliarazteko. Erremetitu gunian Deputaten Khanberari petizione azkar bat, gure bazkagien klasamentu gaixtuaz eta lege forestier herriaren galgarriaz justo den pleinta eraikiten gunialarik borthizki.

Geroztik, Kunseilu-Jeneralian, gure lau-gerren komisionian, kargaturik izan nintzan arraport bat kestione forestieraren gainen egitez; min aspaldian inprimaturik beita, eta Kunseilu Jeneralak, gure abisez galtheGIN du Khanberari Koda Forestierian atsulutoki nesesario den artikulu khanbio bat.

Hau duziela kantunamentuko jaon Merer izkribatu dudan letera:

Monsieur Le Maire,

«Vous aurez reçu l'arrêté de M. le préfet du département, en date du 29 Juin dernier.

»Cet arrêté a pour but de créer des commissions mixtes chargées de réviser les soumissions au régime forestier, conformément à la décision de M. le Ministre des finances, en date du 10 Mai dernier.

»Chaque commission cantonnale est composé de deux Conseillers Généraux et de trois agents forestiers. Chaque maire ou son délégué et l'agent forestier local seront entendus dans les commissions.

»M. Dandurain, père, présidera la commission du canton de Tardets, dont je serai membre comme Conseiller cantonnai.

»Par sa lettre en date du 30 Juin, M. le Préfet avait la bonté de m'annoncer que le travail des commissions de l'arrondissement de Mauléon aurait lieu vers le 20 Août prochain. Une lettre, en date du 9 Juillet courant, que je viens de rece-

voir, m'apprend que l'administration départementale a cru devoir changer d'idée et que les opérations de commissions dans l'arrondissement de Mauléon commenceront le 25 de ce mois.

»La commission de Tardets sera convoquée la dernière, après celle de Saint-Etienne.

»Je n'ai pas besoin de vous le dire, Monsieur le Maire; il est de la plus haute importance pour nous tous et pour votre commune, de pouvoir désigner avec la plus grande exactitude les terrains et les bois cavalièrement placés sous le régime forestier qui ne sont réellement pas susceptibles d'aménagement ou d'une exploitation profitable, et dont la libre jouissance doit être par conséquent rendue à nos communes. La prospérité de notre état pastoral et agricole tient à cet acte de justice qui ne nous sera point refusé.

»Je vous prie, Monsieur Maire, de vouloir bien dresser, sans le moindre retard, un tableau détaillé des terrains et bois prés qu'un intolérable abus forestier a ravés à votre commune depuis la promulgation de la nouvelle loi. Vous

voudrez bien me faire préparer une copie de ce travail, que j'attendrai impatiemment. Nous saurons bientôt si les intentions équitables que l'on nous montre sont sincères».

Esparantxa dut, herritar maitiak, gure aldeti, orok eginen Jugula gure eginbidia. Bakia dugun kunserba, tropa galtegiek abantailarik har eztezen gure kuntre. Dugun ezagut Khanberaren eta gobernazalen goguaren bers. Errepublika gazte bena nahasi hunek ezteizu arauz errefusatu gure aitzinekuek sekulaz geroz gozatu zien justizia eta libertatia. Forestierek bere plazak eta arrandak defenda ditzela; guk gure zuzen saktia. Kantunamentietarik phartituko diren papek behar die suein handireki surbeilatu, amurekati Kunseilu-Jeneralak eta herri maite hunek erreusi dezagun gure erreklamazione ezinago justuan.

Zien zerbutxari fidela,

VIII

Donaphaleuko populian eta republicain aldeko pharthez laborarier, ofizialer, langiler eta Braseruer

Libertatia
Egalitatia
Fraternitatia

Unionia
eta
Indarra

Heldu den maiatzaren hamahirur-gerrenian izanen ziezte deituak botzen emaitera, deputatu berrien Pariseko asamblea jeneralerat egortzeko. Hori dateke urthe baten bamian, populiaren bigarren manifestazionia; eta hementik harat. Konstituzioniaren arabera hirur urthetarik behin beharko duzie arra berritu zien deputatiak; ezik orhoitu behar duzie populia dela nausi eta lege

egile; populian dela nausitarzun soberanua; eztela gehiago izanen Erregerik ez eta Enperadorerik Franzian, populian dela xoilki erregetarzun guzia, elgarren artian oro berdin begira eta zozietatiaren xeduna beita irustarzun berdina, oroina eta komuna.

Denbora berri bat altxatu da, adiskideak, populiarenzat... Munduko izaitarzunak gizonen artian behar du izan arraxuxendia. Handiak *aphaldu gabe*, txipiek izan behar dute *altxatiak*. Gizonez gizon ez da gehiago ez txipirik ez handirik... Bainan oh! zer diferentzia aizetarzunian!... Batzu opulenzian, aberaxtarzunez okiturik, abondanzian eta munduko ponpa guzietan?... orguliak harturik, bihotza gogorturik, kargu handietan, errege txipi batzu bezala, oro zerbutzari, agur egile, handiz handi adiskide, txipien kontra bethi akort, otsuak aharien kontra bezala...

Eta bestealdetik, odolizerdiak, Laborariaren, Langilen, obraphenatiak, ezin biziz; ezin egiteker burutziaria emanaz; ezin Familia guztian xuxenduz; ezin hurutzetan gauzak atxikiz?...

Lege Fondamen suerthe batzuk izan beharko dute arrahunkitiak; egin, Populiaren rebozulione-

ko biktoria eta Errepublikazko gobemamendia duperiat eta traidoreat lizateke orai bezala gauza orok egon behar balute.

Guardi emazie partikular laboran gaixuak. Zien ekiko hontarzun guziak, erorten dira sekulako, hiritarren eta Puxanten eskuetarar. So egizie herriz herri, eta galdein ezazie, zien spirituan eta bihotzian, nuat zuazten?...

Botz batek, heiagoraz erranen derauzue: *Leize zilorat*. Oraino hogoi urthe eta eztela izanzen kanpainetan etxetiarrrik baizik!... Oro brase-ro, oro esklabo galerienak bezala!... O egiazko egia; malhurrezko-malhurra; laboran Etxe nau-siak jeneralian desolazionian dirade, zorretan zergez iretsirik, intereser burutzirik ezin eginez; rekoltak ezin baliatuz, etc, etc.

Erraiten dute bost ehunaren dako?... ez da bost baitan zazpi, zortzi urthian, kontratuen, hipoteken notarien, kontrolaren paper markatien eta kittanxen fresez doblatzen beita bosteko interesa.

Interesaren legiak kanbiatu behar du!... edo hobeki erraiteko Republikak xahatu beharko du Laboran-Nausien hipotekak: Kreita arra berrituz

bera prestazale sarthuz eta hartzedunak pagatuz, titulian kontra, eman ez fresik gabe hogoi hurthe thermino, zorraren pagatzeko urthe oroz hogeigerrena pagatuz hirur ehunaieki.

Kapitalistek dute dihurua, interesarendako; eta laborariak luna, errekolarendako. Beraz ahal bezain bat behar lukete izan, lurrak eta diuriak prootxietan berdin. Bainan oi zer diferenzia! ... Laborariak, bere lanak, harrien, tenpesten, zergen kaziaz behexirik, ez du idokitzen, unsa kondatuz, biga edo hirur bezik bere huntarzunetik; —eta aldiz ezijeatzen du bost, fresak bestalde, ehunarendako, ez zergarik ez enposik pagatu gabe; eta oraino beste alde usurieren trafika, tronperia, laboraren izerdien, odolen, biotzen eta animen gortuz.

Reforma handi batzuk izan behar dute fite moldatuak; nonbreik handiena da phenetan; eta botzez nonbria nausi da.

Laborariak, ofizialiak, langiliak ziek ziezte lurraren semeak; ziek duzue zien izerdiez luna gizentzen; ziek ziezte hiritarren, populuaren haszale, funizaliak; ziek duzie lurraren primu bezala lurra beiratzen, lur ingrat dolorezko hori phausu-

rik hartu gabe heriotxe artian; ziek duzie pagatzen zerga sorte guziak, diurutan eta odoletan; ziek ziezte Franziako indar guzia, Franziako arima eta bihotza; harmadetan ziezte soldatu Itxasuan marinel: eta aldiz Franzia lanjerretan denean; ziek duzue Republika salbatzen orai diela 57 urthe bezala 14 harmada formatuz etsai barbaruen erhausteko, zien zango pethan beharra epaiten duzien bezala Republicain etsai suer-te guzien ihorzteko.

Ziek ziezte oro, deus etziezte. Begiak zabal zatie, eta ikusazie.

Elekzione berri hotan, behar baduzie zien dreitxuak oro konsekreazi... hamar dirateke Departamentuko... Orai diraden hameketan, hirur edo lau dirade populiaren alde berriz nomatzeko hun. Intriga eta inportunitate ainhitz izanen da, handien phartez, aitaizun undo; aberats eta aisebizi diren phartez. Mesfida ziezte, arropa beltz luzer; Jaun errient batzur... horiek indikatu-ko duzten suietak populiaren hunik deus ez dute eginen, ezik Philipistar, Carlostar, eta Royalista usteldu horiekin ukanen duzie, faltaik gabe lehenoko deitxemak, grabelak, fiusak, eta populien

irestekoa ifernuko dretxo guziak. Gida ziezte orien
otoi hiri handietako populian hautier.

Igan urtheko elektionen espereniaz popu-
liak harthu behar du letzione. Tronpaturik izan
da populia bere esperanzetan... urthe bat galdu-
rik promesa falsuetan...

Guardi emazie: Etsaiak jinen dirade borthara
joiterat, adiskidezko maskerekin; ezta espaine-
tan, ozpina bihotzian.

Oi, Laborariak, Langiliak, Maisturiak, Hargi-
nak, Oskiegiliak, Ehuliak, Arotzak, ofiziale
guziak.

Nahi baduzie Gizonai dretxoz prootxatu; nahi
baduzie: 1. Gatzen inposa hautsia izan den; 2.
Harmadak izan dituen xipitiak; 3. Soldado zerbu-
tzia hirur urthez konpliturik; 4. Kapitalen intere-
sa hirur ehuneat xipiturik; 5. Gobernamentuaren
zorren interesa, berdin hiruetarat ezarririk; 6.
Rekoltak eta etxiak asuraturik Republikaz,
harrien eta suien kontra; aberen eritarzunezko
mortalitatan eta malhur guzien kontra, frais eta
despendio gutiz; 7. Nahi baduzie heldu, Turren
eta huntarzunen likidazioneat, hipotekak eta
zor guziak garbituz, bakian, aisian lo egiteko; 8.

Ezpalin baduzie hogei urthe gabe nahi ikusi, mundu guzian miletarik bat salbu, oro brasero, oro esklabo.

Emanen duzie botxa, St-Gaudens, Chaho eta Renaud bezalako gizoner.

Indar legal guziez nausi ziezte: Junta giten oro Republikaren salbatzeko eta mende rejenezazionetan librok sartzeko.

Gure aldetik bethi egonen girade sentinel bijilant gisa, zien behar ordutan abertitzeko; gizon falsuen ezautazteko:

Vive la republique!

Président: Dupouy; Vice-Présidents: Sallaberry avoué et Feraud docteur médecin;

Assesseurs: Lohiol maître d'hôtel, Larregieu huissier, Bartabure propriétaire; Coye propriétaire, Cledon médecin vétérinaire;

Secrétaire: Berdoly, entrepreneur des travaux publics.

Ariel, 1849-IV-5

IX

Nekazale baten kontseilua

Lapurtar laborarier, ofizialer eta langileer

Nere estatuak hanitz permetitzen ez luken arren, okupatu izan naiz populu xehearen estatuaren iztudiatzear, izan nahiz gero ondoan gai kontseilu on zombaiten emateko, eta partikularki kanpainetako populazionea kausitzen den leze eta ilhunbe hortarik atheratzeko argien emateko. Uste izan dut orai mementoa ethorria dela.

Badire bi gobernamentu suerte: bat, aberatsak xoilki faboratzen dituen, bertzea berriz pobreak eta aberatsak bardin begiratzen dituen.

Gan den urtheraino aberatsek egin izan dituzte legeak, ordutik hunat populu soberano edo nausi ezarri baitu Errepublikak edo guzien bozak kondatzeak, populu guzia da deitua legeak ezartzerat, berak hautatzen dituen gizon batzuen medioz, zoinak deitzen baitire deputatuak.

Maiatzen hamahirurean behar ditugu izendatu hamar deputatu gure departimendukotzat. Hameka egorri ginituen ganden urthean; ez dute gauza handirik egin populu xehearen alde; xoilki konserbatu dauzute gutarik bakoitxaren botza, ala aberats, ala pobre, higual kondatzeko dretxua; gainerakoan, gure alde proposatu diren legeten, hameketarik zortzi edo bederatzi kontra izan dire.

Errepublikaren izena ikusten dugu beraz oraino, baina hitz horrek eran nahi duenetik eta promes ematen duenetik deus ez dugu oraino ikusten Hori da plat urrezko eder bat deusik jateko barnean ez duena. Guri zaiku plat hori janari onez bethetzea, egorriz deputatutzat populu xehearen alde lege guziak ereberrituko dituzten gizonak.

Bainan oroit ungi ez ditutzuela aberatsetan atzemanen hortako gizonak, ez hekien partetik uste izan ethorriko dela gure ona.

Erranen dautzue bai nausiek edo burjesek aberatsetan behar ditutzuela hautatu, ontasunen konserbatzeko: baina emazue ungi gardia gehienak kapitalistak edo dirudunak direla, eta

ez dutela diruen faboretan diren legeak mudatu-ko. Zer abantail ethor litzaiketete, emagun Ipote-
karen legea erreberiturik? Sobera da heientzat
ona ipoteka, leze ikharagari hori zoinetan haini-
tzak baitire sartzen, guthiak atheratzen. Eta nola
daiteke bertzela? Aparte uzten dugularik kontro-
lako, paper markatuko eta notarioko gastuak,
behar du etxeko jaun ipotekan sartu batek ehu-
neko bortz hartzedunari pagatu, eta antzinat
governamenduari legarak edo kontribuzioneak;
eta gastu eta despendio horiek guzientzat, bere
ontasun malurusak ez dio, nahi bezin bat izerdi
eta nekheen ondoan, ehuneko bia eta erdi edo
gorena hirur baino gehiago emanen. Segur da
beraz kapitalista oraiko legekin laster beretzia
ipotekaren aztaparretan sartua den ontasuna.
Bai, nahi dute handiek ontasunak konserbatzea,
bainan bereak, eta bethi emendatuz.

Eta ez uste izan xoilki ipoteka dela heien
faboretan; aberats gehienak intresatuak dire
gauzak orai diren estatuan gelditzea.

Ez dute nahi legarrak edo kontribuzioneak
guthitzea, zeren, ezagutua den bezala jende
xeheak, araberan, hainitz gehiago pagatzen

baitu, eta kanbiamendu bat egitearekin, hekiek ere izanaren arabera behar bailukete pagatu.

Ez dute nahi haurrei eskola gobernamentuak ur irik eman dezan ez eta pobrearen haurra eskolatua izan dadin aberatsena bezin ungi, zeren pretenitzen baitute nekazaleak ez duela sobera artigua izan behar. Zertako? Berek nahi duten bezala aferak egiteko, azken elektionetan gisa, zeinetan, hirriz zaudelarik, nahi zituzten gizonak baitzaituzte sakatu; bertze aldetik, ez baitute nahi urguiluz eta abarizius horiek pobrearen semea bere semeen pare egin dadin, zeren pobren haurra eskola gabe gelditzearekin gobernamentuko eta administracionetako plaza handizki pagatu guziak familia beretan baitire gelditzen, gure eskutan phala eta haintzurra bezala.

Beraz, horiek guziak, eta hogoietan bat ez dut erran, ungi gogoan erabilirik, erna zaizte, eta oroit zuen zortea zuen ethorkizuna bozaren ungi emateti heldu dela. Zuen eskuetan duzue bothere guzia, elkarri juntatzen balin bazarete: Frantziako populazionearen zazpitarik sei nekazalea da, zazpigarren bat baizik ez da beraz buriez

aberatsa. Baina abilak dire, amarruz eta zizana txarrez betheak, ez gezur, ez kalumnia, ez mehatsu falso, deus ez zaiote ipokrit zahar horieri gostako zuen tronpatziagatik, sobra dire ungi ikhasiak Filipe azeri zahar kasatu dugun harekin.

Presentatuko dauzkitzue zuen nausiek, hartzedunek, adixkhidek eta men baitan zerbait autoritate dutenek lizta suerte hanitz; guzieren harizkhitzue, bainan konsulta zaizte nekhazale argituekin, zoin den hoberena jakiteko, eta ez ergel, bere intresa, bere ona ere konprenitzen ez duten batzuekin, zeinak, aberats batzuei atsegin egiteagatik, uzten baitute beren buruak erabilzterat heiek nahi duten bezala.

Lizta hainitz hartuagatik, nihork ez dugu jakin behar zein ematen duzuen kaxan; ez zazuela uste izan asenbladako edo bilkuiako buruzagiak bileta eskuz miratuagatik izenen irakurtzeko dretxua baduela; bakharririk miratu behar du eia bat baino gehiago ematen den, baldin frogatzen balitzaio biletak irakurtzen dituela gohorki legeaz punitua liteke.

Baxenabarreko, Xuberoako, Baionako eta Bearnoko nekazale guziek ekhartzen dituzte bere liztetan Michel Renaud Donibane Garazikoa, Augustin Chaho Atarrazkoa, Saint-Gaudens Orteskoa, eta Saint-Guilhem Tarnoskoa, zeren horiek baitire populu xehearen ona egin behar duten gizonak.

Esperanza dut Lapurdik ere horien exenplua segituko duela. Bainan diote hainitzek, eta partikularki zenbeit emazteki xinplek, ez ginduke egorri nahi Parisko asenbladarat gizon erlijione gaberik, eta zure konseilua segituz, bildur gintazke malhur hortan erortzea.

Tronpatzen zaizte, nik errekomendatzen ditudan gizonak ez dute erlijionea falta bainan heien erlijionea da zuena baino argituagoa, ezen erlijionea, bertze gauzetan gisa, abusu franko bada. Hortaz kanpo, zertarat egortzen ditugu hautuko gizon horiek? Garizumaren predikatzerat, othe! Ez, nekazaleak; egortzen ditugu lege populu xeheaz intresatzen direnen egiterat, sekulako miseriarat ez gaiten izan kondenatuak.

Eri zaiztenean gaizki, eta proposatzen dautzutenean Miriku baten ekartzea, galdetzen duzu

eta miriku harrek erlijionerik baduen? Ez, zuen galdea da, eta arrazoin duzue, eia Miriku hura jakina den, eia eginen tuen bere egin ahal guziak zuen eritasunetik altxatzeko.

Arrazoin beraz kasu huntan xoilki okupatu behar zaizte zuen deputatuen jakintasunaz eta borondateaz, bertze kestione guziak utzirik bazterrerat.

Ariel, 1849-IV-20

X

Herritar maitiak

Gizunak behar du jakin bere eginbidia. Ezpada-ki, galhatzez ikhasi behar du.

Ikhasi ondun ahal bezain untsa behar du egin korajeki eta kuntzentziareki egin-bide hura.

Frantzes gizun orok behar die nurk bere botak eman, herriko errepresentanten izentatze-ko. Hau da gizunaren egin-biderik noblena eta sakratiena, zeren eta bot hoietarik dependituko beita herriren untsa edo gaizki izatia.

Botzaren untsa emaiteko phena hartu nahi eztinak, eztu merexi gizun deithurik izatia ez eta Frantzes ere; eta gutiago *Uskaldun Ziberutarra*.

Baita, bota ahal bezain untsa emaiten dinak, egiazki merexi du gizun galantaren izena eta ez da hura Franziko lehena beno aphilago.

Arren, nuri behar diren eman botzak, jakin ezazie.

Memento huntan Franziko gizonen botzak partajatuko dira opinione hoietara; jakin:

—Bonapartistetara;

—Filipistera;

—Henrikinkistetara; (hau da Karlista) eta

Errepublikanuetara.

—Nahi duzieia jale ala langile haboro?

—Auher eta gormant ala pherestu?

—Gastazale, despendiazale ala geinhazale?

—Bekhaiztu ala emaile?

—Lozer ala erle?

Bonapartistak, filipistak, eta karlistak aski beitira herrian, sobera untsa ezagutik dira. Bai batak, bai bestik, zuin hobe jale, zuin auher eta gormant, despendiazale, bekhaistu, egiazko lozerrak dira; ziek egin duzien eztiaren jaliak, azkenekoz, eztezielarik zier uzten bizitzeko ahal bezain guti baizik.

Etzitiela horier batere fida, nahi ezpalin bazi-radeie phenarik handienetan bethi egon. Horiek, haboruenek trunpatzen zutie, eta bestiak berak trunpatzen dira.

Hirur gizatako lozer horietarik bat bera ezpei-ta aski azkar erlen genhaizteko, algarreki junta-tu dira, bonapartistak, filipistak eta karlistak, eta

egin hala eginen die populu xehiren zankhapan ezarteko.

Nahi dien bezala, partidu horiek, egin dutukienian eleksione berri horik, laster beren artian aharratuko dira. Memento huntan eztira okupatzan etsai handienaz baizik, erran nahi beita populu xehiaz.

Soizie zuinen falsiak diren.

Erranen deizie ordre hunaren amurekatik hirurak alkharregi enthelegatzen direla, nahi bada untsa badakien ordre hunak eztila hurak berak baizik etsaik, zeren eta haien inbeia handiena beita errepublikenen eroraztia, lehen bezala ostikataz populiaren erabilteko. Gero zer izanen da goberen artin? Populiren khostuz populiren gizon gaztiak biltzen dutielarik gerlan ariko dira beren artian.

Partidu hoién oraiko hitza da *Hirurak-bat*, bena bakoitxaren phensamentia da «Oro gure, oro gure etxerako».

Bai ene langile maitiak, jaun hoiék trunpatu nahi gutie lehen bezala eta bai hobekiago ere.

Ikhus ezazie:

Nurk legarrak goratu eta gora etxekinahi tu?
Nurk kentu tin gure lege zahar hunak?

Nurk lege berri gaiztuk eman deizkute? Nurk
etzin nahi utzi gatza merketzera?

Nurk mendi eta oihan legik diren bezala utzi
nahi tu uskalherriren galtziaren urhentzeko?

Nurk hitzamanen du ororen hun dena eginen
dila hitzaren jateko, eta bere familiaz baizik ez
kasurik egiteko?

Nurk batin karesatzen, bestin mehatxatzen
zutie zien botzen ukeiteko?

Nurk gezurrez eta kalomniaz populiren adix-
kiderik hobenak zien eretzin galdu nahi lutukie?

Nuk maradikatu gazeta bat (*Memoriala*) pha-
katzen eta irakurrerazten du, gizunen trunpatze-
ko, eta erraiten Ariela eta hanitz beste gazeta,
gaizto direla?

Nurk nahi lekeizie idoki botatzeko photeria,
sufraje unibersela?

Nurk egin liro hainbeste kokineria, populu
xehiren txipitzeko igaran denboretan bezala?

Nuren kausaz arduaren dretxuak eztira orano
kenturik? ez tabakarenak ere?

Bonapartisten

Filipisten;

Eta Karlisten

Aldiz, nur dira populu xehiren egiazko adiskidik? Errepublikanuak!

Mundu orok badaki hori.

Errepublikanuek populia maite beitie, populuko gizunetarik

beitira; nahi beitie libertatia, bardintarizona eta aurhidetarizona mundu orotan izan ladin; nahi beitukie legarrak hanitxez ahalago.

Oihanen eta mendien legien khanbiamentia. Haurren ororen untsa eskolatzia.

Lana ahal bezain beste eginen unduan, behar bezala hazirik izatia.

Langilia, bai jornaletora, bai laboraria hobekiturik.

Lurretan gainen diharu jesailik, hipoteka lege gaizto horitarik libratu rik.

Azkenekoz, ororen zuzenak, eta untsa izatia segurtaturik.

Eta haur maitiak, konseilu hoiek jarraitzen batuzie, bai ziek, bai zien haur txipiek, denbora gutitan barnen untxago izanen ziradie.

Ariel, 1849-IV-29

XI Jaunak!

Jaunak,

Lehenbiziko ene inbidia da zien erremestiatzia egun in dautazien ohoriaz banket hunen presidatzeko. Errezebi zazie arren ene grazia guziak; eta nola bihotzez mintzo direnek eta bihotzez intzuten dutenek, aisa konprenditzen baitute elgar, finitzen dut artikulu hau, segurtazten ziuztetalarik khausituko nuziela bethi, hil artio, populu xehiaren xerbitxari pherestu.

Jaunak,... orok badakizue zer solanitateren, zer seindimendiekin bildu giren lekhu huntara: Morde Renauri gure eskerren emaiteko horrek atxiki dien konduitzaz guk Pariserat igorritz geroz. Konduita hori ere untsa da zagutia gutaz orotaz, bai eta ere gure herrietako jende xehe guziez, eta hartakots ere intsuten dugu bazter guztiatarik:

Biba morde Renaud!!!

Horrek erran nahi du populia huna dela, ezte-la ahazkor; erregiek eta aitoren semek emaiten

ahal duztela dihuru eta plaza haundiak, bainan ez amodiorik populiak bezala.

Ontsa abiatu zirenaz geroztik, morde Renaud, hola hola, segi zazu; atxiki zazu bethi populiaren amodiua bihotzian; defendia errepublika etsai guzien kontra; bortxa gobernamen-
dua zerga eta phetxa guzien thipitzera, eta horien inahalaz aurthikitzera aisenik pagatzen ahal tuztenen gainera; kargulari soberakinen khentzera; haur ororen eskolatzeko moiener hartzera; zahar ezin beste eta pobren sostengatzera; laborarien eta beste jende ttipien dako banka batzien formatzera, nun han hatzemanen baitute bere bebar ordietan dihuria intres ttipi batian; hitz batez, so egizu populiari, horren xorthe tristiari; egin gero, orai artio bezala, zure bihotz hunak erranen dautzunak; eta gu ere, gure aldetik, ohituko gira igaran egunetan bezala zutaz, eta erranen bethi orok, ala Pariserat igortzeko, ala Parisetik jin onduan: Biba morde Renaud!!! Biba Errepublika!!!

Ariel, 1849-IX-29

XII

Herritar ezinago maitiak

Orai diala berrehun urthe aphez bertsolari eta koplari famatu batek, Etxeberri deitzen, ezarri zutian bertsoz eta aski untsa arrimaturik Naturazko legiaren bi maniak.

Eztiozokela egin
Lagunari kalterik,
Hiri egin liezaken Nahi
ez ukeenik.

Aizitik, bethi ontasun
Egiokek ahala,
Hin egin liezaken
Nahi uken bezala.

Ziberutar maitiak, laphurtarra nik bezain untsa konprenitzen duzie. Fida niz Baxenabartarrek ere gure Basaburuko uskara-hau perfetzionian kunprenituko diela. Khant'itzazie laphurtarrez Naturazko legiaren bi maniak, errefletzione

egiten duzielarik Naturazko legia dela Errepublikaren lege sakratia eta prinzipala.

Orok lege saintu hau behar gunuke kunplitu. Aurthen orano Elektor girenek badutugu lagunak eta aurrhidiak Departamentian, nur-nahi bezain gizon unest eta galantak, bi urthez Elektor izanak, aurthen Elektor eztirenak; Elekturgua eta botz-emaiteko zuzena gure deputatu joanek galerazi beitie Baxa-Pireneetan hogei-eta-hamabi mila, sei ehun eta hamazazpi gizoni: Frantzian aldiz hirur miliu, berrehun eta hogei'ta bost milan. — Aurrhidiari hunki egiok, hin aurrhidiak egin dezan hik nahi hukian bezala.

Hilabete hunen hogei-eta-sei gerreneko igante egunian bi Kunseiler-Jeneralen elejitzera edo izentatzera. Atharratzeko eta Iholdiko kantunamentietan, Jaon Prefetak deitzen zutie, oro Elektor bagina bezala, Herritar ezinago-maitiak!

Arragret handireki erran behar deiziet zerk kausatu dien Elekzione hoiien desagradamentia: zer arrazuz edo motiboz Chaho Basaburutarrak eta Dindaburu Baxenabartarrak Errepublikano legez eman dugun gure demisionia; eta zertako jalkhi giren gure boronthatez eta egindidez

Departamentuko Kunseilu-jeneral arraro bat, egia bad'ere; berrogeietarik hogeita hamarrak erregetiar edo rojalist ezpalira! Ah! Kunseilu-Jeneral admiragarria'

Ingoiti belharikatu zaizie, zien botzak galthe-ginez, kandidat berri franko! Nur othe dira? Gobemamentu saintu hunen zerbutxari erderelibat! Jaon-aberats, urguilu-jankin anbizius zunbait, menturaz! Bena populiaren adixkide fidelik bater'ez, Errepubliken egiazkorik ez bihi bat! Ohart etxekazie nik erranik egia hau, Herritar ezinago-maitiak. Uskal-herrian bada erran zahar bat; Egiazko gizonak zuzen justua behar dila sustengi edo hil. Gure hil-orena Zelian izkiribaturik denaz geroz, Jinkuak badaki noiz eta nula hil beharko dugun. Arte huntan behar deiziet erran zer bilhatu-den Frantzian hirur miliu berrehun-eta-hogei-eta-bost mila gizonen Elektor zuzena! Igaran urthian, maiatzaren hogeieta-hamekagerren egunian, lege berri baten medioz, gure Pariseko deputatu Jaonek egin ukhen die mirakulu izigarri hori. O Deputatu paregabiak!

Hau dugula misterio terrible bat! Behar deiziet untsa esplikatu, amurekatik eta zihauriek

jakin segurrez eta gogo zohardiz ikhus dezazien eia zer kunbeni den aldi huntan, Atharratzeko eta Iholdiko elekzione hoietara juaitia bai al'ez, botzen emaitia bai al'ez. Emazie atenzione, Herritar ezinago-maitiak, Frantzia eta Departamentia zier so daudela. Frantzia orok dakien egia handi bat klarki deklaratu nahi-deiziet.

Elekzione hoietara presentatzen balin badira gure bi Kantunamentu liliak, plazer handi eginen dozie gure Jaon-Prefetari: dudarik eztut kuntent eta alagera ezariko duziela. Arrandaz bizi diren Jaonek kunplimentu eginen deizie. Gobernamentiarene eskuti, guk phakatuz, bere soldata errezebitzen dien kargulantek orok laidatuko zutie. Ah! zer profeitu ederra, zer uhure xarmanta dukezien, daigun urth'arte huntan; eta beste abantailarik bater'ez, Herritar ezinago-maitiak!

Nurbaiti plazer eginen duzie Herritar gaxuak, eta jente hanitx phena eta afruntu. Orai-danik khuntia egin ahal diokegu, nur eta zunbat izanen diren phena-harzaliak. Ez othoi ahatz xifre hau, eta nuren izenian zier mintzo nizan, Basaburutar eta Bexanabartar maitiak!

Elekzione hoietara juanez, aurthengo Elektur berhexietarik pharte handi bat, erdia segurki, zien kuntre izanen dira bihotzez eta opinionez: Hirur miliu, hirur-ehun eta berrogei-eta-hama-bost mila gizon: gure armada fidelaren nunbre ederra!

Lege berriari obedituz, ukhatzen eta errefusatzen duzie Jinkuak eta Errepublikaren eman zuzena, Eekturgua, Errepublikaren lehen bi urt-hetan Elektur izan direner eta orai elektur eztirener orori: Hirur miliu, berrehun eta hogei-eta-bost mila gizoni: gure erreserbuko armada fidel eta maitiari! Ah! lege berri tristia! Egin deikuzu Errepublika balius bat! Zer libertate perfeita!

Zer lege bardina! Zer egalitate eta aurhide-gua admiragarria!

Eztut erranen gure Pariseko deputatiak Franziaz eta Errepublikaz trufatu nahi izan direla. Bena zer diozie, Herritar leialak, lege-herriaren berthute espantagarriaz? —Mundu orok botzak eman ez, bederatzu miliu, bederatzu ehun eta hogei-eta-hamasei mila Elektur botz emaitera deithurik izanez, gure deputatu Jaonak izentaturik izan dira. Berrogei-eta-bederatzian. Orhit

duzie. Eta botzak galthejin unduan, botzak ukhen unduan deputatu izateko eta khanberan sartzeko lege-egile, hau duziela gure deputatu Jaonek bileizten deikiela bere elekturguati, bere zuzen naturaleti, bederatzu miliu Elekturren artian *Hirur miliu!* Eta nun da ordian Errepublikaren indarra, Populiaren erregetarzuna? Lege berri hori irakur eta uduritzen zait obeditu behar zukianak bere man hazalia, edo zerbutxari phakatiak bere buruzagi photeretsia, hobeki erraitera mithil atrebit batek bere nausia etxetik kanpo, ez borthati bena bai leihoti, aurthikitzen diala. Trunpatzen othe niz? Nahi nuke jakin zien abisa, Herritar ezinago maitiak.

Zunbait jentek esparantxa die Elektor izaner bere zuzena errendaturik izanen zaiela. Nik eztut sinhesten. Beste zunbaitek erraiten die zuzen hori ezpadeikie Jaon deputatiek errendatzen, gihau ere arrahartzeko kapable ginatiala. Bena phuntu horrez gitian mintza ahapeti. Kestione bat phausaturik izanen da Frantzia orotan, hila-bete-zunbait gora-behera, President berri baten eta Khanbera berri baten izentatzeko orena

jiten-denian. Ordian eginen dugu, ikhusiz, gure egin-bidia.

Eta eni eztizadala ihurk ere erran Elektor-ohi maite hoiak merexitu ziela bere zuzenaren gal-tzia! Berrogei-eta-zortzian, Errepublikaren esta-blitziareki, Elektor listati kuriuski apartaturik izan-ziren, eta geroko urthian ber gisan, justiziaz kundenatiak eta uhuin aprobatiak: hamahirur-ehun mila sujet heno haboro. Majoritate-adina, sei hilabete domizilio eta bizitze unest bat, errai-teko eta erreprotxurik gabe bat: horik ziradian Elektor izateko kundizione garbiak. Bena geroz-tik lege berriak galthe giten du hirur urtheren domiziliua eta hirur urtheren legar persunela. Muien horrez, bederatzu miliu, bederatzu ehun eta hogeia-eta-hamasei mila Elektor beitzen Fran-tzian, egun eztugu sei miliu, zazpi ehun eta hameka mila Elektor baizi.

Gure departamentian, azken elektionetan, ehun eta hamazazpi mila, bederatzu ehun eta hogeia-eta-hameka Elektor beiginen, egun ezkira lauretan-hogeia-eta-hamabost mila, hirur ehun eta hamalau Elektor baizi. Paueko arrondisa-mentiak galdu duke zazpi mila bost ehun eta sei

Elektur: Orthezekuak bost mila sei ehun eta hemeretzu: Olorukuak sei mila berrehun eta hogei-eta-hemezortzi: Baiunekuak sei mila zortzi ehun eta bost: Maulekuak aldiz sei mila laur ehun eta berrogei-eta-bederatzu.

Dugun orai esplika bi hitzez zertako nik eta Dindaburuk eman-dugun Kunseiler Jeneral beza-la gure demisionia, Herritar ezinago-maitiak.

Legiak ekhartzen du hirur urthetarik hirur urthetara Kunseilujeneralaren hirur-gerren phartiak edo herenak arra-berriturik edo khanbiaturik izan behar dila elekzione berri eginez; hori erran nahi beita gure departamentuko hamahirur edo hamalau Kantunamentutan populiak botzak emanaz.

Listak egin-eta, Jaon Prefetak xorthiala thiratzten-du hiruretarik bata. Igaran-urthiak preparatu guntian Kunseilu jeneral hortan hirur lista; eta lista hoien egiletarik bat ni nintzan, Herritar-ezinago maitiak. Bena nula Gobernamentiak eta Khanberak ezpeitie nahi ukhen Elekzione berririk orano errixkatu, Frantziako bi mila zortzi ehun eta berrogei-eta-zazpi Kunseiler jeneralen here-naren berritzeko edo arra-izendatzeko, jakinen

duzie gure Deputatiek, lege batez, kunsailu jeneral ororen photeriak kuntuatu eta luzatu dutie-la.

Hartakoz nik eta Dindaburuk igorri dugu Jaon Prefetari gure demisionia, hirur urthiak fini-eta, eleksione urthe buruan, egunez-egun; Errepublikano bati ezpetzaio kunbeni Populu-erregiak eta Sufraje uniberselak eman zeion indar bat eta photere bat Deputau Jaon hoien eskuti errezebitzia eta begiratzia.

Luzatze hori, herreztatze hori deitzen die gure Jaonek, bere Frantzez gaixtuan, *Prorogatzia*, eta eleksione berririk egin nahi gabez prorogaturik izan dira. Kunsailu jeneralak bezala, hogei-eta-hamasei mila, zortzi ehun eta hemeretzu kunsailu munizipal. Eta egiazki, daigun urthiari buruz Jaon deputatu hoiek fantasi bat har baleze, legia buhurtuz eta thermainiak, zankhabetan ezariz, bere photeren edo Bonaparteren presidentguaren luzatzeko, Herritar ezinagomaitiak, eztut ikhusten gure herriko errepubliken bastart zunbaitek zer arrapostu lukien emaitako.

Ez Chaho ez Dindaburu eztira kandidat presentatzen, Atharratzeko eta Iholdiko Kunsailer

jeneral izan beharrez. Berrogeieta-zortziko botz-emaile maitietarik heren bat bere lagunetarik eta aurhidetarik separatu ukhen du lege berriak. Soldado izateko, Errepublikaren defendatzeko, Frantziari zor lukie bere odola eta bizia. Eta zependent, ez tie botz baten emaitako permisionerik! Herritar-lagunak gabe juanen othe dira botz emaitera aurthengo Elektur bereziak? Ez arauz? Ez segurki!

Bederatzu departamentutan, hanixko herri eta hiri handitan Frantzesek egin dien eta aurt-heren ikhusi dugun bezala, egonen ziradie zien-etxetan, Elektur ezinago-maitiak. Ugurukiko dutuzie President berriaren eta khanbera berriaren elekzione jeneralak: huilantzen ari beitira, ihurk uste heno huilanago beitira menturaz.

Bi mila urthe huntan Uskaldun nubliak ez tu ihureganik libertate etsenplurik hartu, bena-bai eman Uropako nazione orori. Konprenitzen duzie eginbidia. Eztuzie ene aholkiaren beharrik, Herri-tar fidelak!

Errepublikaren izatiak, Populiaren erregetar-zunak badu sekulaz geroz bere potreta: zuhain gora-bat, haritx eder bat. Eta haritx hunek badu

hirur adar gehien, Libertatia edo zuzen justua,
Lege bardina, Fraternitate irus-bat. Elekzioneta-
ko lege berria pratikatzen balin baduzie, Herritar
ezinago-maitiak, erdiz-erdi segatzen deitadazie
gure arbole ederra! Guardia emazie eihar ezta-
din, eta Errepublikaren etsai-beltzak su eman
eztizon!

Ariel, 1849-X-16

XIII

Herritar ezinago-maitiak!

Hilabete hunen hogei-eta-bederatzian, Baionako eta Mauleko bi arrondissementietan, berrogei-bat-mila Elekturrek behar duzue izentatu deputatu berri bat, Konstituzione berriari obeditzeko. Napoleonek egin deizue lege berri hau; eman beitzenozien, Frantziako Populiak, zazpi miliu eta bost ehun mila botzez, harek borthizki galthegin zian indarra eta photeria. Zihauriok badakizie duda gabe, nik beno hobeki, zuinen irus eta kuntent izan behar dugun gure oraiko zorthe berriaren medioz.

Kestione hau utzirik saihetsialat behar deiziet deklaratu ene deseina eta phensamentia: nula, sekula beno kunfidanxa handiagoreki, eleksione huntara agertzen nizan, Uskaldun legez, Uskaldun fidel bat bezala. Aldi huntan ezta hamar ez hameka errepresentanten izentatzerik. Hirur deputatu baizik eztuke Baxapireneetako departamentiak. Baxenabarrek, Ziberuak eta Laphurdik, hori erran nahi beita Uskal-herriak eta Uskal-

dunek orok, eztukie deputatu bat baizik. Departamentiak hirur; Uskalherriak bat. Denak aski; hun balira!

Herritar ezinago-maitiak! Digno eta kapable etxekitzen banaizie zien errepresentatzeko Pariseko Senbladetan, aski dukezie zien botzen eni emaitia. Behar-bada, hola prekozionatuz, untsa beno hobeki eginen duzie. Nik uste dut, eta Paristar zunbaitek ere erraiten die, etzaiziela aldi huntan dolutuko; halako beitira denborak!

Sei urtheren eginik izanen da oraiko izentazione hau. Senblada-berri horrek urthekal ukhenen dian sesione edo bilkhura ordenarioak eztu iragan hirur hilabete beno haboro. Denbora horren burian, Pariserik utzul unduan, izkiriba neikezie uskaraz zer lege berri egin othe dukie zien deputatu berri hoiek. Gazterik juan nintzan Pariserat, Herritar ezinago-maitiak! Paseiatu niz hanitx urthez hin handi, mirakuilutsu, pare gabe hartan. Han dira orano, Uskal-herrian bezala, ene adixkiderik hobenak. Herritar ezinago-maitiak! Gogatzen zutiet igor nezazien preferantxaz Pariseko Senblada berri hortara. Ihurk-erek ezteizie emanen nik beno hobeki hango berri.

Aldi huntan ezte ukhenen deputatu berriek phakamenturik. Erraiten du Biarnes prudentak, aberatsak sarthurik ere duhainik deputatu edo errepresentant, khario khosteko direla azkene-koz populu gaxuari. Hori erran nahi da aberatsek eta handiek eztiela sekula neglijatuko aberatsen eta handien intresa, urgulia eta abantaila. Orai artino eginik izan diren legek orok, Franziaoko populu tristiak phakatzen dutian legarrek orok, phetxa eta kontribuzione guziek maleruski erakasten deikie egia hau ekhia bezain klar. Nik ere aldi batez izkiribatu nian Biarneser bere lengua-jian ber gaiza: handiek bere abantaila berhexia eztiela sekula utziko txipien eta populiaren amurekati; nun ezten gizonaren naturel gaixtua eta anbizionia khanbiatzen. Eztakigu Jinko jaonak eta Napoleonek eginen othe dienez holako mirakuilurik. Arte huntan, nik, elektor banintz eta laboran, prefera niroke deputatu aberats puxant bati, ni bezala bere ofizioti bizi den gizon galant zunbait; atenzione eman ez zer eta nulako den gizon haren lana eta ofiziuua.

Herritar ezinago-maitiak! Ziek bezala mundu orok badakizie nizala egia maitale bat. Haurtza-

rotik aitzina igaran hogoi-eta-bost urthetan ene lana ofiziua izan da, egia hoiien txerkhatzea, erratea, izkiribatzea eta inprimaeraztea, herriak jakin dezan eta ezagut ditzan egun egiten dudan bezala. Errege Filiperen aitzinian enintzan ixiltu ez ikharatu, nahi bada haren aldekuak akusatu nutian heriotze eta krimo izigarri batez. Lege egile bat behar duzie izentatu hilabete hunen hogei-eta-bederatzian. Herritar ezinago-maitiak! Lege perfektaren segretia nik ezpadakit, enta izan- en untsa estudiatu faltaz. Arrantier batek bere urhe zilharren khuntia etxekiten dian bezala; negoziant batek bere komerziua surbeilatzen dian bezala; jeneral batek gerla pratikatzen dian bezala; nik estudiatu ukhen dutut populu ororen hatsarriak, istoria igaranak, erreboluzioniak, lege zaharrak eta legen berritziak: hori beita ene graduko gizonen enplegia, egin-bidia, lana eta ofizioua. Ene ofizioko gizonak dira nazione ororen eskolazaliak eta politikako errejentak. Gure lumati, bere uthur buruti bezala, kurritzen da nazione ororen, errege eta enperadore ororen fama huna edo gaixtua. Guria beno estatu nubliagorik eztut uste badela.

Baionako eta Mauleko bi arrondissementietan eginik izanen da oraiko eleksionia. Haitatuko duzien gizona izanen da partikularki Frantziako hirur uskal-herrien deputatia. Ni bazterrialat utzi-rik ere, emazie othoi atenzione, Herritar ezinago-maitiak, deputatu horrek izan behar lukiaka Uskaldunaren beritable potreta, eta ez gizon ezpiritu-gabe, jakitate-gabe, eskola-handi-gabe zunbait. Abertitzen zutiet aldi-huntan gisa oroz begiztaturik izanen dela Uskaldunen deputatia. Aldi huntan izanen dira zien juje, eleksionen errespetura, Frantzesak eta Paristarrak; Ezta ene espiritua nik nahi nukian bezala kobardi; ene jakitua eta eskola politikua txipi da, nahi bada hogei eta bost urthez iseiatu nizan ene argi mendriaren hedatzera. Ni haitatzen banaizie Frantzesek kunprenituko die eta hartuko die behar den gaintialat eni akorda dio kezien preferantxa hori. Gizon eskoladun eta argiturik den hem orotan laidaturik izanen dela esparantxa dut eni eman zinirokien kunfidantxa marka hori. Gaiza jakina da, eta hanitx lekhutan, zunbat maite ukhen dudan gure Uskalherri paregabia. Nik librietan ezariz geroz, aithor die sabantenek, Uropako

Akademia orotan, hanitxphuntuz erdararen hitz-kuntza nahasi hoi en ororen nausi dela gure Uskara zahar eta ederra. Ezari deiet Frantzeser inprimaturik ber gisan, gure nazioniaren istoria admiragarria. Esplikatu deitzet Uskaldun zaharren lege paregabiak eta libertate perfeita. Bi mila urthe huntan Uskaldunak dira, Frantziaren eta Espainaren artian, zazpi probintzia, zortzi ehun mila arimatako herri txipi bat: Uskaldun izena, bere legiak eta libertate ederra kuntserbi beitutie bi mila urthez, arma bardinez. Frantziako eta Espainako nazione krudelen ororen kuntre. Gerlari famatu elibat izan beitura: Bere nuntze txipian sekula bentziturik izan ezten armada bat: Obraz, bihotzez eta korajez populu handi bat. Nurk erran du Frantziari nik bezain usu eta nik heno gorakiago? Nik eman letzionia traduzitu du Espainul gaizuer Espainako istoriadore famatu batek. Madrillerik Alemanietara artino hanitxek irakurri die eta gasetek erran die nik zunbat maite dudan gure Uskal-herri lilia. Arren, Herritar ezinago-fidelak egizie afera horren gainen errefletzione bat: gure herria untsa ezagutzen dudanez bai edo ez? Ala ez othe nakike Pan-

sera hel eta zien sofrentx eta doloren behar bezala deklaritzen? Egizie iseiu bat.

Erradaziet egia. Herritar ezinago-maitiak! Igaran laur urthetan etziradiela izan Errepublikaren promes faisiez eta gure Jaonen obra gaixtuez sobera kument eta satisfait! Ez ni ere. Lehen urhatsaren egitiareki sarthu zen bide gaistuan berrogei-eta-zortziko Errepublika malerusa. Erran ahal diokegu Barkoistar laborariak izkiribatu zeitaden leteraren kunforme, izan ginela memento batez alagranzia handitan, ustez jinen zen khanbiamentu handirik alde hunilat; ustez legarrak demenituko ziren. Fite jin zen khanbiua, bena alde kuntrilat. Legarrak demenitu plazan berrogei-eta-bost zantimak ukhen zuntien. Ah! zer gizon banuak, zien urthe hartako deputatu jaonak; batak traidore bestiak indiferent. Klar da Frantzia trunpaturik izan zela ordunko eleksione miserabletan. Eta zer deputatu saldua! Zer kuns-tuzione bastart egiliak! Berrogei-eta-bederatzuko eleksionez badakizie zer phensa, nik heben esplikatu gabe. Napoleonek kanpo ezari dian azken khanbera nahasi horrez ere ezteiziet erran behar ene phensamentia; ez eta ere nur

guntian hanko adiskidiak eta kuntrariuak. Atera gobernatu duzie zihaurien guztia. Dugun egin esperienzia handi bat: dugun ikhus lan-eginaren erresultat ederra. Zazpi miliu eta bost ehun mila botz mintzatu direnez geroz tenpesta izigarri bat bezala, utzi behar dugu igaraitera Frantziako Populisaren jujamentiaren Kunseiliak, *Conseil d'Etat* Frantzesez deitzen dugunak presentatuko dutu lege berriak, bere haituzko konseiler elibat kargatzen dutilarik lege hoi en esplikatzi az eta defendatzi az zien deputaten aitzinian, Herritar ezinago-maitiak. Deputatiaren eginbidia izanen da behar den bezala botzaren emaitia; legia hun dela uste badu haren sustengatzi a; legia gaixto balitz haren errefusatzi a. Lanik difizilena izanen da legar, phetxa eta kuntribuzione ororen kalkulatzi a: despendio guzien erreglatzi a, amorekatik eta laborariaren azken erresursa eta azken ardi ta gal eztadin leze ezinago-barna hartan. Ni igor nezazie Pariseko Senbladala; eta zin egiten deiziet khuntiak errendatuko deitziedala deputatien ezpata bezain zorrotz, herrurik egin gabe? Bego surbeilantza hori ene eskietara.

Nur nahik badaki azken erreboluzione huntan egin-ahala egin-dudala bakiaren kuntserbatzeko gure departamentian. Jinkuak badaki ene gogua-ren eta bihotzaren berri, nahi bada eztudan gaseta huntan lekhurik zier egun erraiteko zer esparantxa plazatzen dudan bake benedikatu huntan. Zer dugu txerkhatzen? Frantziaren irus errandatzia, orai artino plainigarri izan dela be-itakigu. Laborariak orai dutian karga pheziak nahi guntuke oro arhintuxe, eta hari eman orai falta dian aisetarzun bat. Dugun ikhus eia Napoleone-ki batian erreusituko dugunez. Marinelen kapi-tain batek itxas-portiala bere untzia gidatzen dian bezala dugun segi direkzionerik hobena. Bena kapitain horrek ezpalin badaki bere kunpa-saren armatzen eta bere bidiaren untsa irakur-tzen izarretan, klar da herratuko dela eta galdu-ko dela itxasuan bere untzi, marinel eta emi-grant ororeki. Zer desiratzen ahal du gizonak mundu huntan? Desiratu behar du kuntzenzia hun baten ukheitia; lan doi bat; bere izerdiaren erre-kunpensa justua; legar guti eta zor gutiago; gogoa argi eta alagera; bihotza kuntent; osaga-rria nik orai bezalako; eta molsan urherik ezpadu

ere, falta gabe behar orduko behar den zilharra. Aski ageri da lan bortxatiak eta triste izatiak eritzen dila gizon nekazalia; bena ezari gabe gobernamentia medikutzat, erran ahal diokegu gobernamentu hun batek prokura ahal ditzakila mentzitu dutugun abantaila agradable horik oro. Uskaldunak bezala gizon galant eta agudo diren laborarier. Halabiz!

Hauxe duziela hitz gutitan gure oraiko Konstituzione berna, Napoleonek egina, azken aldiko botzketan populiak eman zeion photeriaren bert-hutez, eta zien arrapostariaren arabera. Behar deitziet markatu artikulu prinzipalak.

Lehenekorik: Luis-Napoleon Bonaparte izanen dela hamar urthez Errepublikaren President, eta oraiko Errepublikaren gobernatzia haren esku, nausi izan behar beitu. Jaon Presidenta hiltzen balin bada hamar urthiak gabe, Senatoren senblada batek Frantzia deithuko dila botz emaitera president berri baten izentatzeko. Jaon Presidentak badukila zuzena Senatore hoier emaiteko begiratzera akte segret bat, zuintan ekharriko beitu president gei gomendatuko dien presunaje baten izena.

Bigerrenekorik: Napoleonek izentatuko dutila ehun eta berrogei-ta-hamar Senatore; lehen urthian larehun-hogei. Izentatze hori egirik izanen dela Senatoriaren bizi orotako Senblada horrek fitsatuko dila Jaon Presidentak urthe oroz eta hamar urthez errezebitu behar dukian soma edo arranda. Senatore direla bere kargiaren faborez, Elizako Kardinaliak, Iuharmadako Marexalak, itxas-armadako Almirantiak. Jaon Presidentak akordatzen ahal dila Senatore jaoner, beren fortunaren edo zerbutxu errendatien arabera, dotazione edo arrunda persunel bat, haboruenetik urthekal hogei-eta-hamar mila libera.

Eta nula nobleziaren titre zaharrak arrestabliturik izan beitira,. Herritar ezinago-maitiak, erremarkatu ukhen dut Senatoren lista berrian hogei-eta-zazpi printze, duke, markis, kunte eta haru; jeneralen, ministre eta deputatu izanen nunbriaren emaiteko eztugu denborarik. Jerome Bonaparte, printze zahar bat da Senatoren Presidenta.

Hirugerrenekorik: Badela *Conseil d'Etat* deitzen dugun Senblada bat; zerbutxu ordenariuan berrogei edo berrogeita-hamar kunsailer. Jaon

Presidentak haitatzen dutila konseilerak gustu zaion denborako. Konseiler hoiek preparatzen dutiela, gero presentatzen deputatien kharberari eta bere gisa defendatzen lege berri proiektak. Konseiler batek badukila urtheoko hogeita-bost mila libera soldata.

Herritar ezinago-maitiak, berme jarten nitzazie zien deputatiek badukiela konseiler hoietan, botzak eman artino, kuntreztazale eta arrapoztu-emaile sabantik eta fierrik. Luis Napoleon dukie President.

Laugerrenekorik: Deputatuen kharbera bat izanen dela. Hogeita hamabost mila elekturrek izendatuko diela deputatu bat. Sei urtheren datila, duhainik eta kitorik, funzione hau. Sesione edo bilkhur bat deputatiek etxekiko diela urthe oroz Parisen; ordenariozko hirur hilabetez. Luis Napoleonek haitatuko dila deputatu hoien Presidenta Senblada hunek botzera ezariko dutila lege berriak, legar eta inposizione subertiak oro. Gisa horrek Napoleon kuntent izanen da, nur eztatian deputatiak erremestiatzen, kharbera berri baten galthegeteko sei hilabetetan barren.

Hor duziela Ilaburski, Herritar ezinago-maitiak, gure Gobernamentu berriaren misteriuak. Aisa da kunprenitzen. Nulako arbola halako filia eta frutia. Ageriko da zer izanen den erresultata. Nik eztakit orano zer lege proiet presentaturik izanen den khanberari. Dakidana da mila miliukaz dabilzala Frantziako legarrak eta despendiuk. Laboran batek jesaiten badu ehun-bat luis, kuntratuz eta ipotekareki, urthe baten, krezanzerari phakatzen dilarik ehunaren bost, largatzen du notariari eta kuntzoliari ehunaren hamahirur. Oh! zer intres ederra! Bada Frantzian ehun mila abokatu. Ene kunplimentiak prozeskari! Justizia hunak preziorik eztu: bena uduri zait prozedura bazter gabe hori khario khostatzen zaiola populu miserabliari. Trunpatzen ezpaniz xifre huntan, paper markatiak solamente thiratzten du urthian gure departamentuti hamasei eta hamazazpi ehun mila libera, umen. Gure ipoteka zorrak nura heltzen othe dira? Ehun miliuka dabilala diote. Mahats-arduak badu bere legarra; zuin lekhutan uhaitzeko hurak ere bai: Zeluko airiak eta leihotik hartzen dugun hatsak ere bai.

Aski den! Bena nula pipazale beniz, aduanaren zerbutxia eta kontrabandistaren kunsoliua arrakuntratu nahi gunuke beste bidez. Ni niago Franziarik kanpo gure dihariak galdu gabe, legar sistema berri zunbaiten maneraz, pipazaliak ez othe dianez egun batez baratzian ikhusiko tabak-ostua, belhar nezesari bat, beste belhar hunak bezala.

Erran deiziet, Herritar ezinago-maitiak, deputatu berriek eztiela errezebituko phakamenturik aldi huntan. Ene aldeti kofesatuko deiziet net agrada zaitala duhainik eta bere khostuz deputatu baxhotxaren Pariserat juaitia: ezpeita aberats izan beharrik holako eginbide baten kunplitzeko. Manera horrez Tipi Urruñako bertsolariak eztu emanen berroghei-eta-bederatzuko elektionen undoti eman zutian khantiak bezalakorik.

Deputatu berriak juan dire Parisat handikan ethorrikan guateko abisa,
Aberatsek hautatuz zein diraren gisa;
Populuaren gostuz trionfan dabilta.
Bizi dire ontsa.

Hogei eta bortz libera dute eguneko.
Ez da jornal handia jaun horiendako.
Ontsa bazkaldu eta arrats airetako
Gizon alferrak badu despendiua franko
Gostuien hartzeko.

Herri hautan ibili da kalomnia franko.
Chaho etzela behar diputatuko.
Hoberena daitzat dela laborariendako;
Bertze bandako hoitarik bide dugu franko
Gure jenatzeko.

Etsorta eder batez konsolatu gaitu.
Laboran guzia nahi du kunserbatu.
Khargutako gizon hoieri etzaiote gustatu;
Zeren nahi ziotzaten errentak gutitu,
Ez dute ametitu.

Urruinako bersolariak untsa egin zukien ber
denboran Biarneser aplikatu ukhen balutu kopla
horik, Uskaldunek beno milatan hobeki merexitu
beitzien kunplimentia Biarnesek. Renaud Garazi-
kua izan da azken urthe triste hoietan zien kun-
fidanxazko gizona; Renaud Uskaldun leiala, eta

bethiz geroz ene adiskide arrarua. Beste deputatu oroz mintzatzera, Herritar ezinago-maitiak, erran ahal dioket ihuri ere eztuziela eni bezain beste botz akordatu; eta Biarnesek bere aldeti jeloskeria txar bat utzirik imitatu ukhen balie zien etsenplu huna, Departamentuko lehenetarik nintzatekiala. Jinkuak eztu permetitu, arauz denbora hoberik ikhusi behar beitugu eta eguneko eguneko begiraten benundian zeluko jaonak. Eztuzie menturaz ahatze nula berrogei-etabederatzian. Biarnon sarthu nintzan lehen egunian, ukhen nian malur bat, eta nula egin nian karroxa txarreti erori faxus bat. Uste zunien hanitxek, hala barreiatu beitzen berri tristia, hiltzera ninduela, hilik ezpanintzan. Eta ordian, Herritar ezinago-maitiak, sekulako adio bat bezala, hil lili bat bezala, jin zeitan ohera, hogeimilakaz zien sufrajen nunbre uhuragarria. Eskerarak deitziet zien amistatiaz eta fideltarsunaz! Uduri zait egun Jinkuak deitzen naiala Pariserat. Eta Biarnoko bidetan erori eta hil abantzu nintzan bezala, behar dudala aldi huntan hiletarik phiztu eta jeiki, Uskal-herriak ene bere esku

azkarra eman ez eta hogei-eta-bederatzi-gerre-
neko elektoratuaren berthutez!

Salutatzen zutiet bihotzez!

Ariel, 1852-II-19

XIV Preces Sancti Nersetis Cantabrice

1.

Fede bizi bateki aithortzen zutut, sinheste eta adoratzan, Aita, Seme eta Ezpiritu-Saintia; hatsarre eta urhentze gabezko izatia; Aingurien eta gizonen, eta gaiza ororen egile, Krezalia.

Ukhazu, Jauna, pietate zihauran kreatura eta obretaz.

2.

Sinheste azkar bateki, aithortzen zutut eta adoratzan, Argi baxarra, zihaur berartan, hirur-tarzun saintia, Jinkotarzun bakotxa; Egunaren egile, gaiaren argizalia; hurrunt itzazu ene gogotik, bekhatiaren uduripenak, eta ene utsumentiaren odei ulhunak; bazter itzazu orai danik; amorekatik ene othoiziak izan ditian zure bihoztaren arau, eta hun etsi ditzazun ene galthuak.

Ukhazu, Jauna, nitzaz pietate, ezi bekhatore handi bat nuzu.

3.

Gaganeko Aita, Egiazko Jinkua, zuinek igorri beituzu ardi herratiaren unduan, zure seme ezinago maitia; bekhatu egin ukhen dit, Zeliaren kontre; hutsetan erori izan nuzu, zure tronuairen aitzinian: har nezazu seme prodigua bezala, eta bekhatiak bilaizi naian, hatsarreko arropa xuriaz besti nezazula.

Ukhazu pietate zure kreatureez eta nitzaz; ezi bekhatore handi bat nuzu.

4.

Jinkuaren seme, Jinko egiazkua; aitatik sorthu izan ziradiana; Maria birjina saintiaren sabelian, gure arraerostiagatik khorpitz eta aragi hartu duzuna; khurutxian itzaturik, gero ehortzirik, hiletarik phizturik, eta Aitaganat igain iran ziradiana; bekhatu egin dit, Zeliaren kuntre eta zure begien aitzinian: nitzaz othoi ohart zite, uhuin penitentaz bezala, zure erresuman sarthuko ziradianian.

Ukhazu pietate zure obretzaz eta nitzaz; ezi bekhatore handi bat nuzu.

5.

Jinkuaren Ezpiritu, egiazko Jinkua; Jordaneko uthurriala eta zenaklietara eraitzi ziradiana; bat-heiuko huretzaz argitu eta xahatu ukhen nauzuna; bekhatu egin dit zeliaren kuntre; zure inspi-razioniari buhurri izan nuzu: garbi nezazu berri-berritan, zure

Apostoliak susko mihili batieki, xahutu eta garbitu zuntian bezala.

Ukhazu pietate zure obretzaz eta nitzaz; ezi bekhatore handi bat nuzu.

6.

Bethierezko natura dibinua, bekhatu egin dut zure kuntre, gogoz, bihotzez eta khorpitzez: Etzi-tiala othoi orhit ene orai artinoko bekhatiez, zure izen saintiaren amurekati.

Ukhazu pietate zure obretzaz eta nitzaz; ezi bekhatore handi bat nuzu.

7.

Begi zorrotz, gaiza ooren ikhuslia, zure kuntre bekhatutan sarthu nuzu gogoz, elhez eta

obraz; borra itzazu nitan, ene bekhatiak ezari ukhen zutian herexa eta seinaliak; ene izena aldiz izkiriba bizizko libru saintian.

Ukhazu pietate zure kreatureez eta obretzaz, eta nitzaz; ezi bekhatore handi bat nuzu.

8.

Gordezko phensamentu ororen ikherzalia; zure kuntre bekhatu egin ukhen dit, nahiz edo nahigaberik, jakinez edo jakingaberik: ogendant nuzu, othoi ene bekhatiak pharka itzadazu, ezi ene batheiuoko sortzapen berriaz, geroz, thaigabe zure Jinkotarsuna ofensatu ukhen dit, egunez egun, aragiaren eta khorpitz ororen indar gaixtuaz.

Ukhazu pietate zure kreatureez eta nitzaz; ezi bekhatore handi bat nuzu.

9.

Gaiza ororen begiraria; zure beldur saintia izan dadila ene begirari; ene begiek ikhuz eztezen, ene beharriek entzun eztezen, behar eztenik; ene ahuak erran eztezan gezurrik; ene bihoztza eztadin izan bekhatiari injogi; ene eskiek

eztezen obra gaizkirik; ene zankhuak ezitian ebil, bide xuxeneti kanpo, gal eta herrapidetan: gida itzazu ene urhatsak, ebil nadin zure manu saintien arau.

Ukhazu, Jauna, pietate zure kreatureez eta nitzaz; zeren bekhatore handi bat nuzu.

10.

Zu, Khristo, bizi uthurria, phitz itzazu ene arima baithan, zure amuriuaren garrak, zuin mundialat ixuri beitutuzu; ene goguaren eta khorpitzaren theiutarzunak'l erra ditzela, ene izpiritiak argi, eta ene bihotzian zure jakitatiaren eta zuhurtarzunaren argia phitz.

Ukhazu, Jauna, pietate zure kreatureez eta nitzaz; bekhatore handi bat nizalako.

11.

Jesus, Aitaren zuhurtarzuna, emadazut zure dohain ezinago preziosa, amurekatik ordu oroz obra hunetan ukhen dezadan gogua, eta ezpiritia; obra hunak laida eta egin ditzadan, zure begien aitzinian. Begira nezazu gaitzetik ene phensamentu, obregin eta egin bidetan.

Ukhazu, Jauna, pietate, zure kreatureez eta nitzaz; ezi bekhatore handi bat nuzu.

12.

Jauna, hunki egile eta hunki ororen maithazalia; boronthate ororen jabe ziradiana; enezazula utz ene gogo gaixtuaren arau ebiltera, bena lagunt nezazu gisaz nun, untza denari buruz jarraiki dezadan bethiere zure boronthate saintiaren bidia.

Ukhazu, Jauna, pietate zure kreatureez eta nitzaz; zeren bekhatore handi bat nuzu.

13.

Gagaineko erregia, egin izadazu zure erresuman jargia bat, hitzeman duzun bezala zure haituzkuer, gogort ezazu ene bihotza, bekhatia hastio eta hugu ukhen dezan; izan zite haren amurio bakhotxa, eta zure boronthatiaz haren aitzindaria.

Ukhazu pietate zure kreatureez eta nitzaz, ezi bekhatore handi bat nuzu.

14.

Kreatura guzien begirari eta bizitpidia, zure khurutxe adoragarriaren seinaliaz eta itzalaz, begira itzazu ene ezpiritia eta khorpitza bekhatiaren inganiuetarik, Debriaren inspirazionetarik, gaistuen khozutik, eta ene arima eta khorpitza ugurukitzen dutien etsai orotarik.

Ukhazu pietate zure obretzaz eta nitzaz, ezi bekhatore handi bat nuzu.

15.

Jesu-khristo, diren guzien begiraria, heda ezazu nitara zure itzala, egunaz eta gaiaz, ala izan nadin ene etxian jarririk, ala bidetan ebili, edo lo, edo iratzarririk, beldurrez khordoka nadin eta therebuka zure aitzinian.

Ukhazu, Jauna, pietate zure kreatureez eta nitzaz; bekhatore handi bat nizalako.

16.

Jinko, adorutzen dudana; zuinek zure eskia zabaltzez, zure miserikordiaren duhainez kreatura guziak aberasten beitutuzu; ene arima zure eskietan diagozu; gogo emazu ene ezpitiaren

eta khorpitzaren beharrune orori, bizitze labur huntan eta bethierezko eternitatan.

Ukhazu pietate zure kreatureez eta nitzaz; ezi bekhatore handi bat nuzu.

17.

Artzain agudo, ardi herratiak korraletara bilzen dutuzuna, gibel nezazu kostuma gaixtuetarik; eta indazut inklinazione hoberik; sar-eraz ezazu ene arima baithan hiltziaren egun eta oren lotsagarria, bethierezko suiaren izimentia, eta zeluko erresumaren nahikuntia, amurekatik ene bekhatiaren dolumenaz harturik, enadin sekula bazter justiziaren bide xuxeneti.

Ukhazu pietate zure kreatureez eta nitzaz; ezi bekhatore handi bat nuzu.

18.

Bizitze muga gabiaren uthurria, elkharaz itzazu ene bihotzetik egiazko dolumenaren nigarrak, Maidalenaren bihotzeti bezala; mundu huntarik jelkhi beno lehen ene anima bere thonetarik xahaturik izan ahal dadin.

Ukhazu pietate zure creatureez eta nitzaz; ezi bekhatore handi bat nuzu.

19.

Zuk, Jauna, zure miseriardiaren aberastarzunak esku bethez barreiatzen dutuzuna, indazut eni grazia, egiazko sinhestian eta obra hune-tan bizi nadin; eta zure odol eta khorpitz saintia-ren komunioiaz izan nadin partheliant, zure gana hel aitzinian.

Ukhazu pietate zure obretaz eta nitzaz; ezi bekhatore handi bat nuzu.

20.

Jauna, hunki ooren uthurburia, indazut lagunetako ainguru begirari bat; ene arima bakian exeki dezan, eta begira nezan, ene urhatsetan, Gaixtuak hedatzen deitzan Sepphuetarik.

Ukhazu, pietate, zure creatureez eta nitzaz, bekhatore handi bat nizalako.

21.

Khristo, argi egiazkua; egizu, ene arimak merexi dezan, bostario handireki, zure loriaren

argiaren ikhustia, zure ganat ene deitzeko izentatu duzun egunian: eta haiduru naguelarik zure azken agertziaren egun handia, jin artino, pausa eta deskansa dadin, hunen eta zuhurren artian, haien egongia laketgarrietan.

Ukhazu pietate zure kreaturez eta nitzaz; bekhatore handi bat nizalako.

22.

Juje, buruzagi xuxena, zure Aitaren loriareki bizien eta hil ororen jujatzera, eraitsiko ziradianian, othoi etzitiala sar judiziotan zure sehi zerbutxariareki; bena ifernietako suietarik begira nezazu, eta erakuts izadazu, Justuek eta Saintiek bethierezko erresuman ukhenen dien bortariua.

Ukhazu pietate zure obretzaz eta nitzaz; ezi bekhatore handi bat nuzu.

23.

Jinko ezinago miserikordiusa, ukhazu pietate, zutan sinheste hartu dienezaz, enetzaz bai etare bestenezaz, ezagunetzaz eta bestetzaz, bizirik direnezaz eta hiletzaz. Pharka itzazu ene etsaier eta isterbegier egin deistaien gaizkiak;

eta egin gei deistaienak enpatxa; zure miseriordia merexi ahal dezen.

Ukhazu pietate, kreatureez eta nitzaz; zeren bekhatore handi bat beniz.

24.

Jauna, argiz eta loriaz beztiturik ziradiana, beha zite zure zerbutxariaren othoitzari, eta kunpli ezazu ene hobetan, zuri igorraiten dutudan deithoriak; hartze dudalarik jakile eta arartekaritako, Jinkuaren ama, ezinago saintia, Jundane Juhane Bautista, Sant Esteben, martiren artian lehena, San Gregori gure argi egilia, Apostolu Sainiak, Profeta, Doktore, Patriarka, Eremita, eta Berjinak, zelian eta luman diren Saintu eta Santa ororeki.

Eta zuri aldiz, Hirurtarzun saintia, eta ezin berhezia, loria eta adorazioniak, menderen mendetan.

Hala-biz!

XV
Annibalen kantua

Xori kantari ederra,
Non haiz aspaldi kantatzen?
Hire boza dik denbora
Nik ez dudala aditzen
Ez egunik, ez horenik,
Nik ez diat iragaiten,
Non ez hitzaitan oroitzen.

Gure mendien oinetan
Afrikan sorthu gizona
Zohan galdez soldadutan,
Etzen gure ezaguna.
Romano ez zuten bilhatzen,
Gure aiten gidal ona,
Zutelarik ezagutzen.

Gure gazteak oihuka,
Annibali hasi ziren:
Ethortzen gaituk murruka
Bai hire ustearen,
Onak bagare hirekin,
Guanen kontra munduaren,
Romanoen gaixtuekin.

Ilkhi ginen oren hartan
Lo zaudela emazteak
Bere haurrak bulharretan,
Xakhur etxe zaintzaleak,
Etsaian eman zaingotan
Guk ixil hetsiz atheak,
Harin baikiñen zainetan.

Asko egun da geroztik
bagan, gu gabiltzala,
Zalhuak izanagatik,
Loz urrun bizi garela,
Aitzindari Afrikatik,
Rhenoa Alpak bezala,
Gibelat nonbait utzirik.

Sarthu gare Italian,
Ebroko gaiak iduri.
Bazterrak dire gailandian,
Un eta zilhar jari,
Hain aberats den herrian
Izara etzait ageri,
Ez ama ene nahian.

Diote ilabethean
Romako hin handian
Sarthuz eskua urrean
Zarpa dugula aisian,
Betheko oren onean:
Nahiago dut mendian
Maite utzi urrunean,
Bilhatu ibiliz ganian.

Xori kantari ederra,
Kanta zak, kanta emeki,
Ondikoz gaizki beharra
Munduan enaiz bizi naski.
Utzi dut haran ederra
Nigarrik ez duket aski
Utzirik hango izarra.

XVI

Jean Baptiste Chaho: Barde baten izaitia

Ezta batere poet bat, zuinen handitarzunak mundia bethe din bat proposatzen dudana aipatzera irakurtzaliari obraxe llabur huntan. Ezta eta genia ezaguturik eztien hetarik bat, Gilbert-en eta Chatterton-en talentu handiez geroztik egun oroz hiltzen dien manir minbera hetarik bat.

Nuri ere kontsekraturik dien lina hoiek da Mendietako kantore huntzale praube bat eztinga deus komunik ez suertien naturan, haren inspirazioaren sursak, ez eta ere haren kantore forma denbora llaburretan konposatu hoieki, zuintarik bers erdi pasable zumbait akordatu dialakoz pausatzen beitira sozietatiaren biktimetan guti axol dien xitxatera inutil hoién haztiaz eta her imajina ezartera deitzen beitie gerua presenteko denboraren faltan.

Artikulu hunen heros inprobisatur modestak ezpaduentzun bere izenaren herotsa olhen alde

haraintila, nun haren kantiaren ez-titarzuna entzunarazi izan beita; ausart niz nundi nahi erraitera *poète* guti dela, zuinen karakter orijinal eta abenturek merexi beitie haboro interesatzia, istudiatzera xerkatzen dienak oro gizunaren inspirazionen obretan, biziaren *phenomène* subertiak, ala xantrik (destin sozialen araua) kharreia dezan hirietako bestimenta brilanta edo aahorretako, abitu sinplia.

Idereiten dira herri muntainen zunbaitetan bena partikularzki Pyrenéesetako phartian, uskaldunez habitatia, *artiste populaire* klasa bat nun desinatzen beitie heben kantazalen izenaren pian, han berset egilen pian eta jeneralki Barde izen orijinalaren pian.

Denbora zaharretako lehen poetistek bezala mountainako Bardial kunserbatzen du animatzeko pribilejio preziusa haren bots propioaren akzentez, imajina eta figurai, zuintaz hazten beitu bere pensamentia. Poetari haur, zibilizazio-ne handikua, artia fixatzeko hitz izkiribatiaz bere hunaren prinzipiuak. Bardan, naturaren semia, buhureki esprimatzeko dohaina majika segur batez gizunak esprabatzen ahal dina.

Poetak eztu sekula bere solituda harten bere spiritiaren lainhuz leherpaturik baizik edo hurrunezko imajinazioneen plazadore.

Bardak, harek kantatzen du zelu sereno baten pian, batin bilkhura auditer alegera baten erdian, gidatzen beitu bere imajinazione beruaren suertez, bestin okupatuko gutinak bezala natura salbaje baten harmonien erdian, bere himna solitariaz dominaturik.

Lehenak kuntatzen bere ideiak lanpa baten argin, bederabedera, abariziusak bere pheseta urhik bezala. Bigerrenak urthukiten tu aizer orori bere tresor hunak ekhiaren argin; hitz batetan sozietateko bi personifikazione hoietan den diferentzia da, poetak phensatzen eta amets egiten dila, bardak eztila senditzen baizik, eta hortan barda da esenzielki arau-gizuna, harmonia-gizuna, zeren bere spiritian fantuma inspitatur ezar plazan, bere inspirazioniak eta botza jezarten beitu Jinkuari berari, mundiak erakutsirik.

Bada bi forma hoien artin, bata ideiatu, bestia positibo, imitazionia edo gezurra egiati separatzen din distantzia oro, naturaren artia.

Bardiak oro poeta dira, zunbat guti metra fabrikant eder barda dira bere aldin! Eta bardak jokutzen din roliak zerklo hertsu, nun phesatzen beita bere izarra, haren misionia limitaturik izateko ezta gutiago util, gutiago digno elojojz eta enkorajamentuz. Erranen duta efeitian?

Barda egoiten den gunetan da orano errepresentant bakoitza, arte popularila helturik uste izan den bakoitza; arte hartarik, zuintarik realizazioniak behar beitu izan gizunen ororen progresaren buta eta thermainia. Ruinaren botzak buhatzen dilarik, tenpliaren alde pin deitzen badu populia sakiala edo erhautzila eta ezpadu erakusten punizione baizik lurrin eta mehatxu zelin, bardaren botzak gazte eta fresk urthe oroz arra berritzen den natura bezala galthatzen du a *countrari*, lurrezko hunila eta alageratarzunila, eta behin beno haborotan aphezen irurziriak khetan hil ziren kantore egile nunbre baten errier.

Progrès mobilier bakoitza buru emaitia diana, aphezian dien zentzu eta kalkul indarren ororen kuntre, lurriko barda da ignorante eta jakintsia.

Uhure arren mila aldiz kantazale inkulte eta salbajari, zuinek beste gidarik gabe bere gizun intelijent instinkta baizik, argiarazten beitu haren anaien erdian, flanbeau sakratutik txinkha zunbait, zuintzaz llaburtarzuna markaturen beitu spirituko lottintako dilibrantzazko eguna.

Pyrenéek formatzen dien aphaltziarekin ekhi sargugiako itxasuen gaintin, kartielik alagerenatarik batetan, sorthu zen orai dila zunbait urthe gizun bat markaturik martiro triste baten harenen zortin izatera.

Muntainer aisatu baten, nahi bada ez aberatsen, lehen sorthia zen, eta titre huntzaz hartan gainen phausatu behar zien naturalki haren familiaren eta jaben esperantzak.

Bena haur horrek naturaz osagarri flaku, kolorik txar eta mehe etzin kausatu gisala haren aman haur minetarik landan ordenariz jarraikitzen diren alageratarzun biziak.

Bere biziak bersez egin din errelazionin urthetik urthila tribulazionen semia plainu da kharazki, nulako huguntarzun hainatziarekin tratatzen zin sabelin kharreiatu zianak, aldiz bere anaie arrebak preferantzaz karesatzen zutialarik.

Erakasteko hitz batetan, harek ezarten zin role mesperetxatu eta malerusin, jakin arazten deiku klarki nuiz eta ere familiako ogia erreazten beitzin, haur bakotxa zela, zuini ezpeitzon sekula emaiten usanzazko ophila kasu huntan.

Mithilek berek bazien nahi izan zien bezain beste haren joiteko permisionia; ordian, erraiten deiku, sarthu zen haina haren bihotzian.

Thurmentaturik unguraturik zen orotaz, berartan arraplegatu zen, berarthan lili bat zerratzen den bezala dolore baten efeitaz, eta haurra senditu zen ikhasteko desir biolent batez thurmentaturik.

Haren herriko errejentak erakasten ahal zeion gaiza gutia, ikhasi zin eta arresta urthe batez.

Bederatzu urthetan othoitu zutin bere aita eta ama eskoletarat igortez, bena hoiiek despendioa kalkula eta guti disposaturik haren faboretan defendatu zaien phensatzia. Phensatzea, imposible zen.

Haurrak nigarregin zin ikhustez bere anaiak hura beno errejent hoben pin.

Libru zunbaiten laguntguaz, eta Jinkuk daki zuin libru prokuratzen ahal zutin, hartu zin difikultater orori gainiaren hartzeko deliberrua.

Egunaz trabailatzen zen alhorretan eta gaiaz jaten zutin begi gose libatez haren inprimat phorrokatiak, khandera errezina baten argi ulhunin.

Ikhasi zin halaxe frantzes amiñi bat, bena aharra kontinuelak, min bere aplikazione ezinago handia beitzen bere askazien pharteti sujeta, obligatu zien haren projeter errenonziatzera, hurrunago juitera.

Mithil brutal bat, deitzen din bezala, karguturik izan zen haren surbeilatzaera eta largatzaera korpitzeko lanila, haren membre flakiak eta mehiak akhitarzunak xahu phorrokatuko beitzutin.

Enfin amoroskeria jin zen erortera zuen arima haren barna, zeluko arreia baten sarreraztera, eta plegatzen zenak karga phisu libaten pin, arraaltxatu zin fierki bere buria, lanthare bat beroti laudan ebri fresk eta ezti batetan arra jaikhitzen den bezala.

Xori dibinuak, presuner poitrina humano hartan, eraiki zin bere ramaje ederra, eta kanpainak mututu zien haren behatzeko.

Hi hundin lehenik kantatu, birjina gazte eta xarmanta, gordatzen behintzan hire modestiaren bollaren gibelian, fruta huntia haren ostope-tan bezala, hik haren khantu alageretan, deitzen behin bedera-bedera, goizankho epher eijerra hedatzen zina haren lephua lilietara, sorhoko lili parfumatia, ekhiaren figuraren arresa, ilhe elhurrezko arresa, gaiazko zelu serenun argitzen din izar solitaria!

Bena maleruski, untsa-maithatia, haren kantorezko inspirazionen sujeta, etzen edertarzunak beste lekhietan bezala urhe produisiarazten den lekhu batetan. Bardaren anthusiasma etzon zerbutxatu bere aitaren haina terribliaren atiratze-ko baizik, orano *tout a feitoki* sofritu etzin bako-txa.

Praubeziazko aizo familia batetako neskatila gazte bat maithatu zin. Esperantxarik gabe bakhowitzik; eta bakiaren idereitia desiratzen beitzin, obligaturik ian zen haitatu zaion espusaren utsiala azeptatzera.

Heben hasi zen disgraziazko haurarentako, nigarrezko denbora bat, zuin bi phartetan izan beitzen, presontegietako bizitzia eta desertieta-ko abenturaren izatia.

Haren proses zibil eta kriminelan detail sobe-
ra luzian sarthu gabe, sarthu gabetarik haren familiarekilanko hanaspuiletan baratuko niz bere bizi orotan emaztek erakasten infidelitatearen *feit* printzipalin.

Eztut disimulatzen batere gazizki jin nizala morala sesius baten kestionearen tratatzera; aragizko obra, sozietate baten erdin libratzen-beitu gai oroz ikhusliarren karkasetara triate baten tauletan gainen, zuinek destruisitzen beitu familiaren saintutarzuna, eta familia indibiduele-tarik familia jeneralila estekatzen dien jaben desorganizacionea akonplitua.

Feitian edok ezazie gizunari bere askarkikue-tik etxekitzen tin kondizioniak, haren uhuria, haren dreta bere zitoien lagunak ez tunian, bere etxetako alageratarzuna eta bakia; gizon hori zikin eta, ez axol bada, haren erri inbixiletarik bat ukhenen duzie, irri bat zuinek bihotz min emaiten beitu, eta à *kuntrari* gizon hori errealki

gizon bada, *sustout* balin badu karakter borthitz bat eta pasionatu bat, juntatzen dizu kolera heraki bat, gizon hori ezta ordin bere fortuna eta bizia heno hanitxe preziosago den integritatiari khuntu emaitako inkapable den sozietate bate-tako legeti kanpo baizik ezarriko ahal.

Ukhenen duzu ordin zure legiaren arabera edo asasin bat juzez defendaturik delitaren zir-konstanzian gainen, edo bestila suposaturik espus mesperetxatia eztela jinen ofensatu undun denbora zunbaiten burin baizik, heltu den bezala gure bardiari, epher bat obligaturik justizia bati eskapatzeko desertutarat ihesi egitera eta han bizi solitario baten eramaitera.

Hala zen bizia iskiribatzen dudanaren xortia, eta heben halere, desorganizacione sozialezko konsekuenziak eramaiten din aragizko obra kharazki da azken *degrès-in*.

Georges Sandek, egia da, eluke phenarik eni probatzez aragizko obra eztela batere nik erre-presentatzen dudan bezain mustro afrus bat. Bena zara-boila gabezko sophiste horri erranen dot eni erakastez Pyrenées-etako Barde gaxo horrek zer phensatu behar lukin plazaturik izan

baledi gai batez Variazionezko eta *Vaudevillez-*ko triatian.

Erranen dot ber feit sozialak kanbiaturik dien erhokeria gaiztueta, bufunerietara, argizko hiriaren erdin traduzitzen diela bestetan odol ixurtez, zuintzaz ihurk ere ezpeitu erri egiteko inbeiarik.

Heben ere hanitzek egia erraitera, eztu erri egiten ezpain phuntez baizik.

Oposaturen deitade gaizen estatia, usaje errezebitia sozietatia hala eginik da, erranen deitade, prezizki hortzaz niz plainitzen, ezi eniz Jinkoti desesperatzen dien gizon hetarik bat, eta bardin ere fede badut hartan, humanitatiaren salbamentian. Arte hortan deus ezteikio zerbutxa eskusatako progresez mintzo den sophistari aurdikitzen tilarik hitz phozuatu libatez geruaren aziak.

Beha zazie lehen bere denborako bizitze tristian gainen Bardiak konposatu din kantore eder sinalatu duguna.

Arrazunamentuk orok beno hobeki erakatsiko deitu zer den permis sinhestia gaiza saindu hoietan orotan gainen, zuintzaz gure denborako

hainbeste iskiribañok egiten beitie egun merkhatu bat hain hunik.

ETXEHUNEN KHANTIAK

Mundin hanitz malerus arauz bazirie
Bena ez ni bezainik ihur beharrere,
Ene emaztiaren nahiz izan jabe
Gaxua jarririk niz ihun lurrik gabe.

Desertuko ihizik gizunen beldurrez,
Prekautzionatzen dira gorde beharrez,
Hurak nik imitatzen gaxua nigarrez,
Ere bizi tristiren kun(tse)rbi beharrez.

Hamar urthe huntan bizi niz esklabo
Erdiak gaztelian, bestiak gaizkigo,
Jeloskeria baten sujetetik oro,
Nahigabez izan adarren sorhaio.

Hogeietabi urthik konplitu egunin
Hartu nin emaztia, ene sori gaitzin,
Erraiten ahal beitut izan zaitala jin,
Ene urkha bulhurra beraren altzopin.

Ezagutu ninian nur nian erosi,
Nahi ukhen nin bortxaz korrejierazi,
Bere jabe puisantak hari althe jalkhi,
Eta ni inozenta gaztelin etxeki.

Ene absenziari agertu aproba,
Zuinen fidelki zian eraman denbora
Harek eni doblatu bihotzeko herra
Bai eta ere kausatu galtzeko malurra.

Ene isterbegia bahu ene etsaia
Tturristatu gabe ene emazte flakia,
Bestek eraman du hik behar kolpia,
Bena kupira diok orano hartzia.

Hire libertinajik eraman din finta,
Hireganat gogatzez ene emazte flakia
Galdu duk bi etxalde, bi gizun galant
Bai eta ere thonatu hirur lagun xarmant.

Ene lagun maitia eta flakia
Libertin batek deian nahasi buria,
Galerazi naizu ni eta etxaltia,
Malerus errendatu oro familia.

Hamar urthez deitazu eman burian min
Haietarik bostez etxeki gaztelin,
Sekursik egin gabe nahiz han hil nendin
Halako emaztia nurk sofri saietsin.

Ene aita krudela, anaie desnaturatik,
Aberastu zideie ene malhurretik,
Prosesak eman eta ni kondenarazi,
Bai eta arte hortan bi etxalde ebatsi.

Ene sorthe tntstiri dia gizon gaztik so,
Ezkuntgei bazirie ez izan esklabo,
Emaztik ukheitekoz nik bezain khario,
Egin ziteie aphez edo jun soldado.

Musde Haritxabalet, jaun erretora,
Etzunin idereiten ogendun zure iloba,
Arauz sinhetsi duzu ikhus undun obra,
Jauna begira zizun zihaur enekilan.

Beste penitenzia deitazut eragin,
Ene etsaia etxen, ni aldiz gaztelin,
Nik deus nutinen jaten, etzaten ene ohin,
Orai aldiz nabilazu gosiarekin.

Adio haur maitiak, gaxo ogengabik,
Aitak eta amak triste ezarririk
Eztetzatiela jarraiki haien exenplik,
Zien prudenzietzat imita Jesus-Christ.

Barkoxeko lurretan ez xerka Etxehun,
Haren atzamailiak beitabiltza undun,
Bere kantoren huntzen ari da Igelun,
Halako olhalterik ezpeita Ziberun.

Hala zin kantatzen bere ihesian mendien gainen Pyrenésetako bardiak, eta bildu zien artzainek bere olhetarat, beren urthe orozko stazioen, behatzen zien admirazionereki sasu ederrin haritxik goretetik haren berset indarrez eta harmoniaz bethiak.

Hen utzultzin lur aphaltetarat etzien mankatu bardiaren konplainten edizionen publikatzera, zuin hedaturik izan beitzin instantin, nahi bada gutigo edo haboro desfiguraturik, bersionen segurtanxa ukhen gabez, orotan oihu azkar bat jeikitzen kantazale inspiratiaren faboretan, handik fite etzen haboro ihur ere han gaintiko bazte-

rretan gloria bat egiten etzenik haren koblen gogoz ikhastez.

Entzuten zutien kantatzen mendi bizkarren gainen eta eskartaturik zien bazterrik ixilenetan.

Bardaren bizitzia hatik izaten ahal zen bezain triste zen.

Urthe oroz behin artzainak eraitzirik bortietarik elhurren erdin bera idereiten zen etzilarik bizitzeko denbora haboruetan zain baizik.

Udan bizitzen zen basafrutaz hartzen artin arraroki hasardatzen ahal zen etxanetat eraiztera, xerkatzeko ogi, artho, eta hazkurri borthixiagoko bat.

Ezin suporta ahalez hainbeste pribazioe erresolutu zen azkenekoz arrisk orotara, bere lurrila arrajitera, eta etzin berantu justiziaz arrestaturik ikhustera.

Bere jujetara konparitu zen eguna zen muntainer desfortunatiarentako egun gloriu trionphant bat. Haren erreputazioe bardaskuak abanarazi zin deja hen kantila, suberte orotako kuriusak jujen kanberan ari zien zuinek lehen ikhus.

Ikhusi zien agertzen bi jendarmaren artin, taila ordenarioko gizun bat, bilhuak luze eta frisaturik montainerren mudala, gerrieren eta nublena beitzen arteko denboran, figurako aragiak mehaturik, bena begia odolez zainzturik eta brillant, gar estofatu bat bezala, sursils barrera beltz baten pin.

Urhats bat baizik etzin egin salan bama, nuz eta ere esku batez edoki beitzin bere laboran buneta, eta hedatzen bestia largatu zen haren botz bizi eta purra hain ederki, nun justiziazko salaren arauk ezpeitzien sekula entzun magnifikuagorik.

Ixiltarzun handi bat izan zen harmonia baten gisa.

Haren lehen koblak kusekraturik izan zien bere jujen salutatzez eta hen elojiaren egitez hain thermaño dignez eta berartarik hain flaturrez, nula esku joitekak bazter orotarik phartitu izan beitzien.

Gero bere diskursa jarraiki zin haren desfortunen kuntatzez, jakin ukhen beitzutin bestitzen portrait berriz eta hanbat haboro gloriusez.

Deja irakurten zien figuretan haren kausa erdia beno haboro irabazirik zela.

Hantik fite bere justifikazionari estekatzen zelarik zankhozzankho, pleiteiatu zen kantatzen haren kausaren phartiak oro, konfonditzen zutilarik jakiliak, desmaskatzen zutilarik bere etsaiak, estonatzten zutilarik batziak eta bestiak; etzen hazten bere imajinazione berua majistraten suek berek sustengatzen zien indarka nuble hortan.

Orok memento hartan mintzatzen eta khandatzen zien poetaren ahotik eta xilinxantzen zien suberte zunbaitetan haren phensamentiaren hariari, ikhara zielarik nuiz ikhusiko zien etheiten, eta geroko instantin alageratarzunez airaturik idereitez bethi solido eta azkarki oro pilaturik eskujoite libat finik gabe eta akitazionezko oihiak jarraiki zien huilantik diskurs plainugarria eta modesta.

Hala zen harentako ordilartino jokatu zin role funestetik libratu.

Nahi dit duda gabe haren kantoren nubleziak eta inspirazionik berek ezten pur ezarri haren jujen aitzinian.

Ezta gutiago egia inozenta deithurik feit brutalela, besten gaiztokeria brutalez, behar ukhen dela finitu bizitze miserable baten dolorez, krima bat ezpeitzen beria, eta obtenitu eszitatez haren udurien konpasionia, justiziaren absoluzio-ne beranta.

Bena absoluzione horrek, hain khario erosi-rik, errendatuko doia galdu dina, haren bihotza-ren bakia, haren berthutezko erreputazionia menturaz? Ezi jarririk den bankek uzten die bethi orhitpen bat. Errendatuko doia absoluzione hau, haren familiako eretajia gastaturik eta janik haren absenzian prozes ruinatu libatez? Erremedi-
diatuko dia enfin, aitak desesperazionin deitzen dira, espresione hain egia batez, haren haurren eskalbajetarzuna? Ezi bardiaren ideietan, prau-bia ezta besterik, asto soziala baizik esklabua.

Zer ideren du arrautzultzin harenenganat, arraikhustez bere etxia desertu, hainbeste urt-heren sofrenxa eta pribazionen buruan. Bara-tzen niz-lotsa nitzate denbora soberaz edukitzia luturraren spiritia hain sujet tristian, gure sajen eta lejislaturren meditazionen digno.

Nahiago dut historia jarraiki batez eman, zer ere baratzen beita orano gure bardaren biziaz.

Bere herrilat arrautzulirik praube ideren zen erran dudan bezala, diharurik gabe pleteiatzeko perspektibo bakotxareki.

Konposatu zin amiablin haren familiarekin, gero eskandalen trazak begien pin ukhustera degustaturik, lotsaz berak erraiten din bezala bere errelazionin, gal zedin orano, hartu zin pelegri arropa, eta bere herriko jenter publiko adiuk eginez gerozti urhatsa eraman zin Errumari buruz. Urhatskal bere patriari hurruntziari, nigar elibat ixurten zutin bere haurren sorthien gainen.

Bisitatuz geroztik aita saintiaren hiria, Florencea errendatu zen, nun bere urhatsetara utzultzeko ideia jin beitzon, eta Jerusalemara joaiteko, han komentu vie aszetiko zunbaitetan sartzeko.

But hortara efektiboki jarri zen bidian, bena paperak galdurik presuner eginik izan zen Autrixienseseta eramanik Frantziala presuntegiz presuntegi.

Kurius izan zateken ezagutzez poetan gainen zer efeit produisitu zin zesaren eta pontifenen hriko aspektak; bena haren errelazione llaburrin kumentatzen da erregistratziatz Erruman igaran din denbora, detailik bateretan sarthu gabe.

Zer egia erraitera signifikaetzen ahal zien argi gabezko muntianer batentako historiako giltza etzin ruina eta monumentu libatek.

Naturaren punpala kostumaturik dien gizunaren begietara eta sasuen bariasionetara, esku murtal baten *chef d'oeuvre*rik elakiekie eszitatzen admirazione laguntza bat baizik. Arren ere bardiak phensatu dia dudarik batere gabe gisa hunktako detailek etzukiela *atrait* xipiñi bat baizik haren muntainako beha-zalen.

Haren bidajien erremarka bakotxa aipatzera à *propos* jujatu diana argitarzunik gabe bere errelasionin erremarkable da; probatzen du populuko gizunari, obserbazione justuak bethi haboro jorik egitate biziatz eta mintzajiatz sozieta-tin deskubritzen dinaz, zein eta arrazu subtil libat kunparatzen beitu besten spiritiari.

Galerien zubu burian erraiten deiku, orhit da kuntaturik hirur aldiz hogeiz forzat liberatu, gale-

retarik jiten zienak, hiruretan hogei koki handi libertatin ezarririk, eta hori gizun unesta eramanik izaten ahal delarik zirkunstantzia krudel elibatez lien lekhiaren hartzera. Horik dia gaiza libat errepetatzen entzuten dienak etxalte gaxuen zolan

Eri eroririk Nimesen, pelegria egon zen hanitx denboraz hiri huntako hospitalin desesperatzeko estatin.

Enfin arraikhusi zin Pyrenées-etako zelia eta haren sorlekhuko mendietako kukuila berdik.

Bere haurrak zutin plantaren ideiak khandia-razi zen deseina entreprenitzez fres berrietan gainen bere Jerusalemerako bidajia, eta fixatu zen bere herrin, nun egun bizi beita trankil.

Enuke uste ahal ukheitia hobeki finitzen eski-sa hau traduisitzez baizik azken bi ketreinak errelazione bersezko usaje egin dudana, eta nun ikhusten beita Bardaren bizitzia urthekal errepresentaturik kobla batez.

Bi kobla hoiek oro berririk emanen du produksione orijinal hortarik ideia bat.

Berrogei eta hameka dia ene urthiak,
Orai nahi tut utzi munduko intresak
Ezi esperientziaz huilan dut orena
Trankilki ordin gizunak du kitatzen lurra.

Berset huntarik landan berrogei eta hamabi
Haur ofritzen dereiot ene Jinkuari
Galthatzen dodalarik haren tribunalian
Ene phenak ager ditzan ene faboretan.

Uskaldun mendien parkurritzeko odazionia
balin baduzu, zuin Biarnekuen aizo beitira, galt-
he zazu arrakuntratuko duzien lehen haurrari,
Etxehun bardiaren berri, arrapostu emanen
deizu kantatzez zuntzar largo batez goraxiago
kantore kopiatsu dudan kobletarik lehena.